

Economisch - Statistische Berichten

48e JAARGANG - 10 APRIL 1963 - No. 2383

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

Uitgebreide magazijn- en voorraadadministratie

onder andere:

- ★ Controlelijsten
- ★ Voorraad mutatielstaten per artikel met cumulering van aantallen, bedragen, prijsverschillen, etc.
- ★ Inventarislijsten, alle soorten tellingen
- ★ Lijst van niet gemuteerde artikelen onder vermelding per artikel van datum laatste mutatie (Inkoopbeleid)
- ★ Signalering van minimum- en maximumvoorraden
- ★ Bestellijst van die artikelen die volgens de inventarislijst beneden de minimumvoorraad komen
- ★ Lijst van nog te ontvangen facturen, omdat veelal de ontvangstbon voor de juiste aantallen voorraad onder artikel standaard prijsberekening mee verwerkt dient te worden.
- ★ Inkoopboek
- ★ Interne cumulatieve huurberekening naar kostensoort en kostenplaats van b.v. machines, gereedschap, etc.
- ★ Gecumuleerde verdeelstaten van kostensoort en kostenplaats zichtbaar naar aantallen en bedragen
- ★ Beleidsgegevenlijst bestemd voor de directie met direct afleesbare investeringen, voorraden en/of andere kosten met subtotale per artikelgroepen, totaal per kostenplaats alsmede totaal-generaal van alle kostenplaatsen.
- ★ Vele andere mogelijkheden

SNELLE AFLEVERING waardoor deze gegevens ook inderdaad BELEIDSgegevens zijn.

**N.V. Instituut voor
Electronische Administratie**

Glashaven 10A, Tel. (010) 12 57 51-12 78 43
POSTBUS 1288 - ROTTERDAM

R. MEES & ZONEN

Bankiers en assurantiemakelaars
ROTTERDAM

Executele
en bewindvoering.
Beheer
en administratie
van
vermogens

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplar en van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief: f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm. (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

De Oosteuropese economie

De „Economic Commission for Europe”¹⁾ van de V.N. registreerde voor de Oosteuropese economie in 1962 een dalend groeitempo, doch ook een voortgaande snelle toename van de industriële produktie²⁾. Gedetailleerde cijfers zijn beschikbaar voor het eerste halfjaar³⁾. Voor 1962 als geheel bleef de industriële ontwikkeling in Albanië, Tsjechoslowakije en O.-Duitsland onder de maat van de initiële plandoelen. In Tsjechoslowakije werd officieel besloten het lopende 5-jaren plan geheel te annuleren, in Oost-Duitsland zal in 1964 een nieuw 7-jaren plan het lopende vervangen.

Voor het jaar 1962 beliep de toename van de industriële produktie in de S.U. volgens voorlopige Russische cijfers, 9,5 pCt. t.o.v. 1961, waarvan produktiemiddelen („groep A”) met 10 pCt. en gebruiks-goederen („groep B”) met 7 pCt.³⁾. Dit zou betekenen dat de Russische industriële produktie een niveau bereikte van 63 pCt. van die in de V.S. tegen 47 pCt. in 1957. Enige produktiecijfers voor 1962 van een aantal Russische artikelen (1961 = 100): confectie-artikelen (in roebels): 104 — lederschoeisel (p. paar): 103 - meubelen (in roebels): 112 - t.v.'s (st.): 111 - koelkasten (st.): 122 - wasmachines (st.): 140 - auto's (st.): 104.

Voor de S.U. en de meeste andere landen constateerde de V.N.-commissie een overbelasting van investeringsmiddelen³⁾. Oorzaken hiervan waren, vooral in de S.U., grotere investeringen in de landbouw en in sectoren als scholen en ziekenhuizen. Deze overbelasting leidde tot consumptieve koopkrachtbeperking en tot de bekende discussie in de S.U. over het gebruik van een

waardemechanisme. Hogere agrarische prijzen fungeerden tevens als middel tot opvoering van de landbouwproduktie, die zich reeds enige jaren in vele Oosteuropese landen niet bevredigend ontwikkelde. Het reële inkomen per werkende in de S.U. in 1962 steeg in de kolchozen met 5 pCt., dat van fabrieks- en ander personeel met gemiddeld 2 pCt.³⁾. Enige cijfers voor belangrijke Russische agrarische produkten in 1962 (bruto opbrengst in mln. ton)³⁾: graan: 147,5 (1961: 138); aardappelen: 68,8 (1961: 84,3); suikerbieten: 43,9 (1961: 47,7) en vlees (gesl. gew.): 9,4 (1961: 8,7).

Mede door de invloed van het slechte weer op de landbouwopbrengsten daalde de groei van het netto-nationaal inkomen in de S.U. van 8 pCt. in 1960 tot 6 pCt. in 1962¹⁾. Soortgelijke dalingen vonden plaats in Albanië, Roemenië, Bulgarije en Hongarije. In Oost-Duitsland en Polen beliep het groeiniveau in 1962 ca. 3 pCt., in Tsjechoslowakije was het vrijwel nihil. Het gemiddeld reële loon nam in de meeste landen weinig toe, behalve in Roemenië en mogelijk in Albanië, en daalde zelfs in enkele landen. Voor de S.U. werd door het Russische C.B.S. opgemerkt³⁾ dat in 1962

een groter deel van het nationaal inkomen de produktie- en defensiesector betrof dan was voorzien. Erkend werd dat bij bepaalde verbruiksgoederen de vraag het aanbod, c.q. het aanbod de vraag overtrof.

Tot slot nog iets over de recente Russische organisatorische veranderingen. In november jl. vond een centralisering plaats met een hergroepering van de regionale „sovnarkhozy” (in 1957 opgericht ter vervanging van vele Moskause ministeries) tot grotere eenheden, geplaatst onder het „Sownarchos”-orgaan, dat de lopende planning overnam van het „Gosplan” (nu belast met de langere termijnplanning). Voorts werden de partij-organen direct ingeschakeld in de economische leiding. Medio maart jl. werd als economisch toporgaan, boven alle economische departementen, de „Vesenkha” ingesteld. Ook werd de afbreking van het lopende 7-jaren plan (1959-1965) afgekondigd en nieuwe plandoelen voor 1964 en 1965 gevraagd. Voor 1966-1970 moet weer een 5-jaren plan worden vastgesteld.

M. H.

	1961 (feitelijk)		1962 (plan)		1962 (feit.)
	1e helft	jaar	jaar	1e helft	1e helft
Albanië	8,7	7,2	6	4,8	6,9
Bulgarije	12	9,9	9,9	6,6	9,2
Tsjechoslowakije	9,7	8,9	8,7	7,2	6,8
Oost-Duitsland	5,4	5,9	6,2	..	7,2
Hongarije	12	10,5	8	8	8
Polen	11,5	10,5	8,4	8,2	9,7
Roemenië	17	15,4	13,5	..	14,6
Sowjet-Unie	8,4	9,2	8,1	7	10

a) Gehele industrie, uitgez. Hongarije: staatsindustrie; Bulgarije en Roemenië: geplande, resp. socialistische industrie.

¹⁾ N.R.Crt. van 4 april jl. ²⁾ „Economic Bulletin for Europe”, Vol. 14, no. 2, 1962. ³⁾ „Maandberichten” (febr. 1963) van het Nederland-U.S.S.R. Instituut (resumé van een publikatie van het C.B.S. bij de Ministerraad der U.S.S.R.). Over de Russische statistieken maakte de Britse expert A. Nove volgende opm.: 1. Soviet index numbers are dangerous. They tend to inflate the levels of output and (.....) growth (.....). 2. Figures on units of output are much more reliable. The S.U. does not keep a double set of books. 3. When the Soviet government wants to conceal something, (.....) it just refrains from publishing anything on the matter. „The Soviet Economy — A Book of Readings”, R. D. Irwin Inc., Homewood, Illinois, 1962.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De Oosteuropese economie.....	347	Europa-bladwijzer No. 19.....	358
Iets over economische groei, door Prof. Dr. W. Brand	348	B o e k b e s p r e k i n g e n :	
Prof. Wemelsfelder, de inflatie en het misverstand; door Dr. W. Drees.....	351	Dr. Th. M. Scholten: De liquiditeit van de onderneming, bespr. door Dr. A. Heertje.....	361
Dood of slavernij als keuzeprobleem, door Prof. Dr. F. Hartog.....	354	G. H. van Heusden: Een eeuw advertteerkunde, bespr. door Drs. J. L. Wage.....	362
De algemene belastingherziening: enkele belastingpolitieke aspecten, door Drs. E. L. Berg.....	356	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	362
		Recente publikaties	363

Iets over economische groei

Oorzaken van economische groei.

Er bestaat in vrijwel alle landen der wereld een grote belangstelling voor economische groei, d.w.z. een toeneming van het nationaal produkt of inkomen. Nu zal elke econoom waarschijnlijk geleerd hebben dat groei voornamelijk wordt veroorzaakt door een toeneming van de kapitaalgoederenvoorraad. Er is een nauwe correlatie tussen de kapitaalgoederenvoorraad van een land (machines, werktuigen, transport- en communicatiemiddelen, gebouwen, huizen, voorraden en buitenlandse investeringen) en de hoogte van het nationaal produkt of inkomen. Hieruit kan men afleiden dat een hoge spaar- of investeringsgraad een belangrijke voorwaarde is voor economische groei. Ik relatieveer deze stelling enigszins, want uit de gegevens omtrent de economische historie van een aantal nu rijke landen kan men zien dat in sommige perioden een hoge groeivoet resulteert uit een betrekkelijk lage investeringsquote, hetgeen blijkbaar samenhangt met het feit, dat de betreffende investeringen bijzonder productief waren. Daaruit volgt, dunkt mij, logisch dat de factor arbeid in ruime zin evenzeer van grote betekenis is voor het groeiproces. Zonder bijv. ondernemers, die de mogelijkheid zien om van meer kapitaal een effectief gebruik te maken en arbeiders, die de bekwaamheid bezitten om dit kapitaal te bedienen, kan van produktieve investeringen geen sprake zijn. Wederom is uit het historisch materiaal te lezen, dat bevolkingsaanwas als zodanig geen nauwe relatie vertoont met economische groei. Men vindt soms een relatief snelle toeneming van de produktie bij een lage groeivoet van de bevolking. Zweden en Zwitserland zijn hiervan voorbeelden. Men kan zich voorstellen dat een langzame toeneming van de beroepsbevolking wel degelijk groeibevorderend werkt indien vooral diepte-investeringen geschieden. De snelle ontwikkeling van de Verenigde Staten wordt onder meer ook vaak toegeschreven aan de relatieve schaarste van de arbeidsfactor (ondanks een hoge groeivoet van de bevolking, vooral als gevolg van immigratie), die min of meer dwong tot de introductie van kapitaalintensieve werkwijzen. Uit de voor Nederland gepubliceerde cijfers lijkt het duidelijk dat voor de periode 1900-1950 de stijging van het nationaal produkt qua orde van grootte niet ongunstig afstak bij andere Westeuropese landen, maar dat de vooruitgang in nationaal produkt per hoofd achterbleef bij deze landen als gevolg van onze hogere groeigraad van de bevolking. Voor de niet-ingewijde zij vermeld dat bovenstaande conclusies zijn ontleend aan geschriften van S. Kuznets ¹⁾, die meer dan iemand anders de stoot heeft gegeven tot de verzameling van kwantitatieve gegevens omtrent de historische groei van de rijke landen. Zijn faam in dit opzicht moge blijken uit het feit dat onlangs „The Economist” bij de bespreking van een boek over de economische groei van Engeland voor een lange periode kon zeggen dat de auteurs de historie van hun land hadden „kuznetsised”.

¹⁾ Zie o.a. zijn „Six Lectures on Economic Growth”, Glencoe, Illinois 1959.

Voor een aantal landen heeft men getracht kwantitatief vast te stellen, op welke wijze economische groei door de samenwerking van kapitaal en arbeid is tot stand gekomen. Voor de factor kapitaal gaat men uit van de waarde van alle goederen, die als boven aangegeven onder dit concept vallen. Een herleiding via een prijsindex moet plaatsvinden om te zorgen dat men gelijkwaardige grootheden vergelijkt. Rekening moet worden gehouden met slijtage of afschrijvingen en er zijn nog enige andere economisch-technische moeilijkheden op te lossen voordat een bruikbaar verloop van de groei der kapitaalvoorraad wordt verkregen. Voor Amerika vond men aldus dat over de periode 1869/78-1944/53 deze voorraad ruwweg vertienvoudig was. Voor het meten van het aandeel van de arbeidsfactor maakt men een schatting van de hoeveelheid ingebrachte man-uren, hetgeen gebeurt door de beroepsbevolking te vermenigvuldigen met de gemiddelde werktijd. Voor Amerika weer vond men voor de bovengenoemde periode dat de hoeveelheid man-uren bijna driemaal zo groot geworden was. De beroepsbevolking was tot het viervoudige gestegen, vooral als gevolg van bevolkingsaanwas, maar ook als gevolg van een toenemende deelneming van vrouwen aan het produktieproces, terwijl de daling van de arbeidstijd zorgde voor een vermindering van het aantal man-uren. Men kan nu beide indices, die men gevonden heeft voor kapitaal en arbeid, op één noemer brengen of verenigen tot een index van „total input of resources” door de eerstgenoemde indices te wegen met een waarde overeenkomend met het aandeel van het nationaal inkomen, dat kapitaal en arbeid respectievelijk in een zekere basisperiode ontvingen. Uitgaande van de basisperiode 1869/78 blijkt de totale inbreng slechts ongeveer 3,5-maal gestegen te zijn, terwijl het nationaal produkt meer dan 13-voudig toenam tot 1944/53. Er blijft dus een enorm residu over, dat niet uit een stijging van de inbreng is te verklaren. Deze restfactor kan men doodverven als een toeneming van de produktiviteit of toeschrijven aan „improvements in national efficiency”, zoals M. Abramovitz ²⁾ gedaan heeft, maar men kan ook zeggen, volgens dezelfde auteur, dat hij een maatstaf vormt van onze onwetendheid omtrent de oorzaken van economische groei. Dergelijke berekeningen zijn eveneens voor andere industrielanden uitgevoerd en hebben een overeenkomstig resultaat opgeleverd.

Onderwijs en economische groei.

Om verder te komen kan men stellen dat de toegenomen waarde van de kapitaalgoederenvoorraad geen rekening houdt met de technische vooruitgang als gevolg waarvan een eenheid kapitaal in het verleden minder produktief is dan thans. Diverse onderzoekers, waaronder blijkbaar ons Centraal Planbureau, hebben deze factor in een model gebracht en naast de inbreng van kapitaal en arbeid ge-

²⁾ „Resource and Output Trends in the United States since 1870” in „The American Economic Review”, Vol. XLVI, mei 1956, blz. 5-23.

wogen. Aldus heeft men empirisch via ook de introductie van enige constanten een kwantitatieve formule gekregen, die de economische groei van een aantal industrielanden adequaat weerspiegelt. Het zal evenwel duidelijk zijn dat de technische vooruitgang geen autonoom element is maar nauw verband houdt met de graad en aard van kapitaalvorming en de kwaliteit van de arbeidskracht. De meeste economen, die zich met groei bezighouden, schijnen er thans van overtuigd te zijn dat economische groei vooral door veranderingen in de arbeidsfactor wordt bepaald. Kuznets heeft dit reeds in 1953 bondig gezegd: „The major capital stock of an industrially advanced country is not its physical equipment; it is the body of knowledge amassed from tested findings and the capacity and training of the people to use this knowledge effectively”. Mede geleid door deze overweging is door een aantal onderzoekers getracht de betekenis van het onderwijs voor economische ontwikkeling te meten. O.a. T. W. Schultz heeft aangetoond dat met het genieten van meer onderwijs een hoger inkomen gepaard gaat en dat de contante waarde van dit meer genoten inkomen een substantiële meerwaarde betekent vergeleken met de kosten van het onderwijs, ruim gerekend met inbegrip van het gederfde loon tijdens de extra-scholing. Uit dit hoge rendement wordt dan o.m. afgeleid dat onderwijs blijkbaar een voorname factor geweest is in de economische ontwikkeling en meer uitgaven voor dit doel van belang zijn voor een continue of geaccellerende groei. Het komt mij voor dat Schultz en andere auteurs, die zich op overeenkomstige wijze uitgelaten hebben, zich aan het onderwerp vertillen.

Laat me voorstellen dat ik onderwijs van groot belang acht voor de maatschappij afgezien van enig economisch voordeel. Onderwijs opent vensters en verruimt de horizon en een ieder die de democratische samenleving een goed hart toedraagt, zal ermee instemmen dat zoveel mogelijk personen de maximale hoeveelheid onderwijs, die zij kunnen absorberen, dienen te ontvangen. Gelukkig is het ook zo, althans in de Westerse landen, dat het onderwijs in het algemeen gesproken wel degelijk is afgestemd op de behoeften van de samenleving of abiturienten levert voor diverse functies, die vervuld moeten worden. Het zou er m.i. slecht uit zien voor de maatschappij indien onderwijs niet eveneens de mogelijkheid schiep voor het verkrijgen van een zinvolle baan. Niettemin, ik acht het verband tussen meer onderwijs en een hogere beloning niet zo straf als soms wordt voorgesteld. Wij kennen allen wel mensen, die intelligent zijn, maar dit attribueert niet effectief kunnen maken of kunnen toepassen wanneer zij voor nieuwe of onverwachte taken worden gesteld. Karakter, een praktische kijk, verantwoordelijkheidsbesef lijken van meer belang dan onderwijs als zodanig voor economische groei, al kan scholing bevorderlijk of stimulerend zijn voor de ontwikkeling van deze eigenschappen. Dit impliceert dat „on-the-job”- of „in-factory”-training, niet in de formele zin, maar training in en door de praktijk, in feite de toetssteen of zeef is die bepalend is voor het slagen van het individu en voor zijn bijdrage tot economische ontwikkeling.

Iemand zal allicht opmerken dat bovenstaande opmerkingen vooral gelden voor leidinggevend personeel, maar niet voor de arbeidskracht als geheel, waarvoor de beloning meer gestandaardiseerd schijnt. Maar geldt voor deze grote groep niet dat kapitaalvorming en technische vooruitgang in belangrijker mate verantwoordelijk zijn geweest dan scholing voor de steeds stijgende beloningen? Men bedenke ook dat economische groei ten dele gebeurt

door overgang van minder produktieve naar meer betalende beroepen — vooral vanuit de landbouw naar de industrie- en dienstensector — zonder dat meer onderwijs hierbij een rol behoef te spelen. Het lijkt zelfs geoorloofd zich af te vragen, of niet tal van arbeidsplaatsen in fabriek en op kantoor die thans als gevolg van de expansie van het onderwijssysteem door personen met meer scholing worden ingenomen niet even goed door hen met minder opleiding konden zijn vervuld. Ik herinner me enige jaren geleden een gesprek te hebben gehad met een directeur van een machinefabriek, die me vertelde helaas van zijn voorganger een groep van zeer kundige en geschoolde arbeiders (prima donna's met kuren, zei hij) te hebben geërfd, maar in plaats daarvan liever jongens zonder opleiding (zelfs op de ambachtsschool leren ze al verkeerde dingen, was zijn opmerking) te hebben gehad. Hij zei ongeveer: „Wij weten hoe al onze machines te maken, de produktieprocessen kunnen worden herleid tot zowat 120 handelingen en slechts deze behoef ik mijn werkers zonder vooropleiding te leren om een goed produkt te krijgen”. Wellicht zijn deze opmerkingen nog niet typisch, maar de redenering wijst toch m.i. op een evolutie, die gaande is. Door intensieve arbeids- en procesanalyse wordt het mogelijk handelingen te doen verrichten door geoefende, niet geschoolde arbeid, waar tegenover slechts een verhoudingsgewijs geringe uitbreiding staat van personeel, dat bij de uitwerking van nieuwe werkmethoden en het ontwerpen van nieuwe apparatuur is betrokken.

Hoewel deze tendentie zich in de toekomst sterker zal doen gelden, kan men toch veronderstellen dat in het verleden de uitbreiding van bepaalde vormen van onderwijs van bijzonder belang is geweest voor economische groei. Aangezien onze vooruitgang vooral aan de technologie moet worden toegeschreven, denk ik aan bepaalde schooltypen (L.T.S., H.T.S. en T.H.), zonder dat ik nu precies zie hoe het verband tussen continue groei en meer scholing kan worden waargemaakt. Ook aan meer of beter onderwijs in wiskunde, natuur- en scheikunde, die als basisvakken voor de technische wetenschappen dienen, komt in dit opzicht een overeenkomstige betekenis toe. De medische wetenschap met haar aanhang heeft uiteraard eveneens een wezenlijke bijdrage geleverd door de reductie van de sterfte en de verbetering van de gezondheidstoestand van de potentiële en reële arbeidskracht. Het komt mij voor dat additionele uitgaven voor medisch onderwijs van minder belang worden voor groei, nu ze haar attentie vooral richt op de ziekten van ouden-van-dagen, die voor economische ontwikkeling van geen belang zijn. Wellicht komt ook een zekere waardé toe aan ons taalonderwijs, dat in staat stelt kennis te nemen van technische ontwikkelingen, die buiten de grenzen plaatsvinden. Hebben de sociale wetenschappen echter een eigen, directe invloed op het groeiproces? Ja, zullen bijv. economen en sociologen geneigd zijn te menen, via de diffusie van hun methoden (rationalisering van het micro- en macro-economische beslissingspatroon, het afwegen van individuele en collectieve offers en voordelen enz.) in het maatschappelijk leven. Ik erken hun bijdrage in het stroomlijnen van onze samenleving, maar hun betekenis voor groei lijkt me marginaal. Hierover nadenkend, kan men zich voorstellen dat een vooraanstaand econoom in ons land gezegd zou hebben, dat niets verloren zou zijn indien alle juristen door H.B.S.-ers werden vervangen. Deze uitspraak is mij te boud. Ook de beoefenaars van de rechtswetenschappen hebben hun gewicht voor het scheppen en aanpassen van de normen

aan een steeds gecompliceerder wordende maatschappij, opdat de diverse strevingen zich binnen de orde van het staatsbestel kunnen ontplooiën. Vrijwel alle sociale wetenschappen hebben in feite hun waarde gehad en hebben die nog bij de verwijding van blik, bij de soepele begeleiding of het opvangen van veranderingen, die hun oorsprong vonden in het technische vlak, zonder dat men hun betekenis als groeibevorderend kan bestempelen. Ik herhaal, hetgeen ik reeds impliceerde, dat zelfs wanneer additioneel onderwijs duidelijk een afnemende meeropbrengst zou gaan vertonen, hetgeen mij waarschijnlijk lijkt (men denke ook aan de tendentie tot vermindering van de inkomensverschillen), meer vorming toch gewenst is voor een opvoering van de kwaliteit van ons bestaan of een zinvolle vrije-tijdsbesteding.

Research en economische groei.

Nog een ander element, t.w. uitgaven of investeringen voor onderzoek en ontwikkeling („research and development” of kortweg R & D genoemd in Amerikaans groeijargon), waaraan een hogere groeisnelheid voor onze lan-

den soms wordt opgehangen, wil ik bekijken. Door het C.B.S. is onlangs een studie ondernomen om na te gaan hoeveel en door wie spur- en ontwikkelingswerk in ons land wordt verricht. Het blijkt dat 65 pCt. van het onderzoek in de industrie zelf en daarvan weer $\frac{5}{6}$ door vijf niet geclassificeerde ondernemingen — we kennen ze onder-tussen alle — wordt verricht. De rest gebeurt bij T.N.O.-instellingen en andere spurwerkinstituten plus het hoger onderwijs. Ruim 1,6 pCt. van het nationaal inkomen werd in 1959 besteed voor deze doeleinden in Nederland, een percentage dat niet ongunstig lijkt vergeleken met dat van de Verenigde Staten en Engeland, indien men voor deze landen de defensie- en ruimte-research, die nauwelijks van waarde zijn voor economische groei, aftrekt. Ik betwijfel niet het nut van deze activiteiten, maar men hoede zich voor de illusie dat civiele research direct bijdraagt tot een expansie van de hoeveelheid goederen en diensten. Zelfs voor de industrie, waar uitgaven voor dit doel ongetwijfeld met het oog op hun eventueel rendement worden gedaan, moet men aannemen dat een substantieel deel van het werk betrekking heeft op mogelijke verbetering van produkten of processen die niet tot een verhoging van het nationaal produkt zullen leiden. Voor de Verenigde Staten is voor een recent jaar gevonden dat 41 pCt. van dit onderzoek is gericht op verbetering van produkten, 48 pCt. op ontwikkeling van nieuwe produkten en 11 pCt. op nieuwe werkwijzen om de kosten te verlagen. Men houde ook in het oog dat cijfers omtrent „onderzoek en ontwikkeling” niet meer kennis garanderen, maar slechts een allocatie van fondsen aangeven om deze te verkrijgen. Tot nog toe bestaan er geen operationele criteria om vast te stellen hoeveel en voor wat research-arbeid dient te worden uitgebreid om economische groei te maximeren. Men kan zeker ervan zijn dat meer fondsen voor dit doel in onze landen in de toekomst zullen worden uitgetrokken, maar ook dat de kwaliteit van de additionele mankracht, die men hiervoor zal inzetten, minder zal zijn dan voorheen. Een jaar of wat geleden zei een directeur van de research-afdeling van een onzer grootste ondernemingen tegen mij: „Wij hebben gelden voor elk onderzoek dat de moeite waard lijkt, maar het knelpunt vormt het gebrek aan personeel met goede ideeën en de capaciteit om deze te vertalen in hanteerbare projecten”. Eveneens voor de toegenomen toepassing van organisatorische kennis, die uit tijd- en bewegingsstudies is geboren en geleid heeft tot bijv. betere inrichting van fabrieken en kantoren, werkverdeling, beter personeelsbeleid, geringere voorraden enz., kan men stellen dat zij slechts zelden in meetbare groei heeft geresulteerd. Ongetwijfeld zal de inbreng van de methoden van de bedrijfsleer de concurrentiepositie van individuele bedrijven of zelfs van een land als geheel hebben versterkt, hoewel dit meestal niet uit een hogere produktie valt af te leiden.

Ik heb niet de pretentie hierboven iets nieuws over economische groei te hebben gezegd. Dit artikel is geschreven rondom een aantal punten die ik te berde had willen brengen op de januari jl. gehouden vergadering van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde, die ik niet kon bijwonen, maar waar over hetzelfde onderwerp is gerapporteerd en gediscussieerd. Mijn opmerkingen mogen gezien worden als aanvullingen, aangezien ik uit de kranten-verslagen van het debat de indruk heb gekregen dat een aantal aspecten van het vraagstuk, die ik hierboven heb aangeeroerd, niet uit de verf zijn gekomen.

Voorschoten.

W. BRAND.

STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

opgericht 1929

Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6, tel. (010) 5 65 20

Het Nederlandsch Economisch Instituut verricht research met het doel te komen tot in de praktijk uitvoerbare oplossingen voor vraagstukken op het gebied van:

Europese integratie	ruimtelijke ordening
afzet en prijs	investeringsplanning
vestigingsplaats	verkeer en vervoer
rentabiliteit en kostprijs	gemeentefinanciën
structuur van bedrijfstakken	ontwikkelingsprojecten
conjunctuur	industrialisatie
loon- en salarisbeleid	arbeidsmarktverhoudingen
efficiency	consumptiegewoonten

Deze en soortgelijke onderzoeken worden verricht door een omvangrijke en ervaren wetenschappelijke staf welke, waar gewenst, samenwerkt met specialisten uit andere vakgebieden.

Oprachten worden aanvaard van het bedrijfsleven, de overheid en instellingen, zowel in binnen- als buitenland.

Prof. Wemelsfelder, de inflatie en het misverstand

In „E.-S.B.” van 20 maart jl. komt Prof. Wemelsfelder terug op de inleiding, die hij in februari heeft gehouden voor werkgevers in de metaalindustrie en op de „publiciteitslawine”, die daardoor werd verwekt. Hij meent dat alles is terug te brengen tot een misverstand. Hij zet daarna uiteen, dat de kern van zijn betoog geen verrassing had behoeven te zijn, aangezien het gaat om een bekend probleem, dat in de gehele wereld in discussie is: de voortdurende geldontwaarding. In dit verband spreekt hij van het grote, raadselachtige fenomeen van een publiciteit, die aandacht schenkt aan een referaat in een omvang, die in geen enkele verhouding stond tot doel, opzet en inhoud. Mij dunkt niettemin, dat er reden is, zowel over de verbazing van de hoogleraar als over zijn betoog, enkele opmerkingen te maken, al wordt daarmee nog iets aan de publiciteitslawine toegevoegd.

De kwestie van de geldontwaarding is een ernstige zaak, waarover terecht in tal van economische beschouwingen met verontrusting is en wordt gesproken. Zij is echter te ernstig om zo eenzijdig te worden gesteld als Prof. Wemelsfelder doet. De eenzijdigheid van zijn oordeel zou echter nog niet zoveel aanstoot hebben gegeven, als het niet, naar de verslagen te oordelen, tot uiting was gebracht in termen, die hij, naar uit zijn artikel valt af te leiden, gekozen heeft om op „niet slaapverwekkende wijze” iets te vertellen over inflatie, maar die geen andere indruk konden maken dan van een diep kwetsende aanval op de vakbeweging, meer in het bijzonder op haar bestuurders. Bovendien werd de voorstelling gewekt alsof in onze maatschappij de arbeiders de profiteurs bij uitnemendheid zouden zijn.

Ieder die veel in het publiek spreekt weet, dat persverslagen, in hun beknopte weergave van het gesprokene, ook met de beste bedoelingen van de verslaggevers, een te scherpe indruk kunnen geven van wat gezegd is, doordat nuances en voorbehouden soms wegvallen. Het kan ook wel zijn, dat journalisten, zoals Prof. Wemelsfelder schrijft, gespist zijn op pittige volzinnen. Maar kan hij daarbij met recht een tegenstelling maken tot economen, indien het gaat om hemzelf? Heeft hij de „pittige volzinnen” niet gebruikt, die ik in bladen van zeer verschillende richting terugvond?

Heeft hij niet gezegd, dat de vakbeweging zich meer en meer schuldig gaat maken aan misbruik van macht en uitbuiting? Dat elke loonsverhoging die de uitbuitende vakbeweging afdwingt, diefstal is op de kleine groep armzaligen met kleine vaste inkomens, met het bescheiden pensioen, met de lijfrente van vóór de oorlog? En dat de pientere secretarissen van de vakverenigingen voortdurend de strijdvaardigheid en belangrijkheid van de organisaties moeten demonstreren, maar toch waarschijnlijk nog wel geloven in hun eigen catechismus? Heeft hij niet gezegd, dat onder deze omstandigheden het advies slechts kan zijn: waarde medeburgers, eet uw geld op, koopt er goederen voor, spaart zo weinig mogelijk?

Het ware wenselijk geweest, dat Prof. Wemelsfelder in zijn artikel duidelijker had laten blijken, of deze zonder twijfel pittige volzinnen al dan niet door hem zijn gebezigd. Zo ja, dan kan hij er zich niet over verwonderen,

dat journalisten het de moeite waard hebben gevonden ze weer te geven — zij houden hun lezers ook graag uit de slaap — en dat op zo felle uitingen ook fel is gereageerd.

Maar nu de vraag naar de innerlijke redelijkheid van het betoog. De kern daarvan ligt, dunkt mij, in de woorden in zijn artikel: „De inflatie „nieuwe stijl” begint met een loonsverhoging, waarna de prijzen pas omhoog gaan, terwijl de geldcirculatie hieraan wordt aangepast”. Daarvoor worden dan de vakverenigingen aansprakelijk gesteld, die belang hebben bij een opwaartse druk op de lonen, terwijl de werkgevers er niet heel veel belang bij hebben die tegen te gaan, omdat iedere loonsverhoging, die over een breed front tot stand komt, ook een verhoging van afzetmogelijkheden meebrengt. De dupe is dan de groep, die niet voor loonsverhoging in aanmerking komt. (Overigens betoogt Prof. Wemelsfelder tegelijkertijd, dat, onder bepaalde voorwaarden, loonvorming op individuele grondslag waarschijnlijk in grote lijnen niet veel in het inkomensverdelingsproces zou veranderen en dat de functie van de collectieve machtsgroepen in dit opzicht fictief was!).

Het is, dunkt mij, duidelijk, dat Prof. Wemelsfelder begint met als vaststaand feit een stelling te poneren, die bewijs behoeft en die zeer aanvechtbaar is. De inflatie nieuwe stijl zou beginnen met loonsverhoging: In werkelijkheid is zij begonnen, en op een vreselijke manier, met de oorlog en heel bepaald niet door stijging van de lonen. Er is reden om daaraan te herinneren, nu Prof. Wemelsfelder ook de lijfrentetrekker van vóór de oorlog in het geding brengt. Een overstroming van papiergeld stond tegenover een snel inkrimpende voorraad goederen. Dadelijk na de bevrijding is met bijzonder ingrijpende middelen deze inflatie zoveel mogelijk teruggedrongen, maar volledig herstel van de vroegere geldwaarde was onbereikbaar. Te meer omdat nog geruime tijd na de oorlog een groot tekort bestond aan grondstoffen, aan bouw materiaal, aan levensmiddelen, aan alles. De prijzen van wat wij moesten invoeren waren hoog. De eerste loonsverhoging van 25 pCt. was maar een beperkte tegemoetkoming, die de arbeiders allerminst bracht op het levenspeil van vóór de oorlog, wat op dat ogenblik, toen wij slechts de armoede te verdelen hadden, ook niet mogelijk was.

De waardedaling van het geld is in de loop der jaren gefixeerd in drie devaluaties. Als gevolg van loonsverhoging? Betrekkelijk kort vóór de oorlog ging het Ministerie-Colijn, ondanks zijn tegenzin tegen devaluatie, tenslotte daartoe over. Op dat ogenblik betekende het slechts een beperking van de prijsverlaging, die het gevolg was van de crisis, maar op den duur heeft natuurlijk de lagere goudwaarde van de gulden een prijsverhogende invloed gehad. Tijdens de oorlog achtte het Kabinet in Londen met het oog op de oorlogsgevolgen een tweede devaluatie nodig. Tenslotte kwam het in 1949 tot een derde devaluatie, omdat het pond devalueerde, waarna bijna de gehele wereld het voorbeeld van Engeland volgde. Ik herinner mij nog levendig de vergadering, waarin het toenmalige Kabinet, na lange aarzeling, tenslotte het Engelse percentage volgde, nadat ook Denemarken die weg was opgegaan en het,

vooral ter wille van de uitvoer van agrarische produkten, niet verantwoord werd geacht anders te handelen.

Alle drie deze devaluaties hebben de waarde van het Nederlandse geld doen dalen, maar men kan ze moeilijk toeschrijven aan door de vakbeweging afgedwongen loonsverhogingen. Maar dan de verdere prijsstijgingen. *Jarenlang zijn loonsverhogingen gevolgd op prijsverhogingen en niet omgekeerd.* Aanvankelijk is overigens in ons land ten opzichte zowel van de prijzen als van de lonen een uiterst voorzichtig beleid gevoerd, omdat werd uitgegaan van de verwachting, dat, evenals na de Napoleontische oorlogen, de Frans-Duitse oorlog van 1870/71 en de eerste wereldoorlog, op de eerste tijd van grote bedrijvigheid internationaal spoedig een inzinking zou volgen, waarbij het voor Nederland van groot belang zou zijn als onze kostprijzen niet te hoog lagen. Het is anders gelopen, ten dele door een gericht economisch beleid, maar voor een belangrijk deel ook doordat de koude oorlog leidde tot enorme defensie-uitgaven en tot het onder de wapenen houden van miljoenen mannen.

Nederland is intussen ook in latere jaren het prijspeil sterker blijven bewaken dan de meeste andere landen. Het ligt ook nu nog lager dan elders. Voornamelijk ten gevolge van de internationale verhoudingen, allereerst in de E.E.G., en niet in de eerste plaats door loonsverhoging, is nog prijsstijging te verwachten. In „E.-S.B.” van 27 maart jl. komt een tabel voor, die betrekking heeft op de gemiddelde prijzen van agrarische produkten in de E.E.G.-landen. Nederland blijkt over de gehele linie de laagste of, in een enkel geval, de op een na laagste prijzen te hebben. Wel zijn zij hoger dan op de wereldmarkt, waar de prijzen niet samenhangen met de reële produktiekosten, maar berusten op het spuien tegen verliesgevendende prijzen van overschotten. Is overigens in de eerste plaats de vakbeweging aansprakelijk voor het feit, dat de agrarische prijzen hoger liggen dan vroeger en hoger dan op de wereldmarkt, of hebben de boerenorganisaties daarbij een rol gespeeld? Terecht overigens is de agrarische bevolking niet eenvoudig overgelaten aan de concurrentie met de overschotprijzen.

Natuurlijk hebben echter ook hier te lande loonsstijgingen geleid tot verhoging van prijzen. Dat geldt vooral voor een aantal sterk arbeidsintensieve verzorgings- en vervoersbedrijven en voor vormen van dienstverlening, waarbij geen of geen noemenswaardige winst wordt gemaakt. Maar heeft men het recht de arbeiders uitbuiting te verwijten? Beseft Prof. Wemelsfelder niet welke indruk een dergelijk verwijt maakt op arbeiders, die voortdurend om zich heen zien welke enorme winsten gemaakt zijn en worden en welke, bij hun sobere mogelijkheden vergeleken fantastische inkomens anderen genieten?

Er is veel te doen geweest over een televisie-uitzending „f. 85 schoon”. Het gold een metaalarbeider, wiens loon tenslotte wat hoger bleek te liggen. De uitzending lokte een stroom brieven uit van mensen, die betoogden, dat men van f. 85 niet kon doen wat het hierbij betrokken gezin deed, maar ook van velen, die vrij wat minder hadden dan f. 85. Sterk kwam tot uiting hoe diep velen de tegenstelling gevoelen tussen de beperkingen, die zij zich voortdurend moeten opleggen en wat zij elders zien gebeuren.

Bij een bespreking in de Tweede Kamer in december van de begroting van Economische Zaken kwam ter sprake, dat bij de Hoogovens de directie van 5 personen uit de overwinst, dus boven de salarissen, f. 1.470.000 ontving en dat aan de 20 commissarissen uit de overwinst f. 870.000 werd uitgekeerd. Dat is niet „schoon”; er gaat heel wat

belasting van af, maar wat moeten metaalarbeiders er van denken als hun nu uitbuiting wordt verweten als met de vakverenigingen een loonsverhoging van tegen de 3 pCt. wordt overeengekomen op lonen van onder of om de f. 100?

Hoeveel er ook op de nivellering wordt afgegeven, er zal in onze maatschappij op bepaalde punten nog heel wat nivellering moeten plaats hebben. Het is bekend, dat een geval als bij de Hoogovens volstrekt niet op zichzelf staat. Het verdient daarbij de aandacht, dat de abnormaal hoge tantièmes, die directeurs en commissarissen van een aantal grote bedrijven tegenwoordig ontvangen, het gevolg zijn van het feit, dat in een belangrijk deel van het Nederlandse bedrijfsleven grote winsten zijn en worden gemaakt. Het is dan ook in vele gevallen mogelijk gebleken de lonen te verhogen en toch nog ruime winst te maken, ook zonder prijsverhoging.

Er zouden overigens tal van voorbeelden zijn te noemen van prijsopdrijving los van loonsverhoging. Ik zal mij tot enkele bepalen.

De bouwkosten zijn hoog en stijgen nog. Het is daarbij ongetwijfeld van belang hoe hoog de lonen van de arbeiders in de bouw zijn en wat hun prestatie is, maar er zijn ook andere factoren. Ik heb indertijd besprekingen meegemaakt over de grote bedragen, die als opzetjes in aannemingsommen voorkwamen. Er is geen sprake van, dat daaraan een einde is gekomen. In „Bouw” van 3 november 1962 las ik, dat tijdens een kort geding voor de president van de rechtbank te Leeuwarden aan het licht kwam, dat 5 aannemers waren overeengekomen bij een aanbesteding van enige boerderijen in een ruilverkaveling de inschrijvingsom te verhogen met f. 180.000, zijnde een opzette van bijna 40 pCt. van de begrotingsom. Zou het niet de moeite waard zijn ook daaraan eens te denken en niet alleen aan de lonen?

Wij hebben kunnen lezen van verschillende processen over gevallen van verticale prijsbinding, waarin een vervolging werd ingesteld tegen detaillisten, die beneden vastgestelde prijzen verkochten. Nog onlangs tegen iemand, die bij aankoop van een televisietoestel gelegenheid gaf daarnaast een koelkast te „kopen” tegen een prijs van f. 1. Dat mocht niet. Natuurlijk was het een ontduiking van de verplichting zich aan een bepaalde prijs te houden, maar de man gaf te kennen, dat hij tegen de officiële prijs van een televisietoestel er wel twee koelkasten gratis bij zou kunnen leveren. In een ander proces bleek, dat een wasmachine bij een fabrieksprijs van f. 105 aan het publiek in opdracht van de fabrikant moest worden verkocht voor f. 172,50. Het is bekend, dat dit geen uitzonderingen zijn, maar dat zulke verhoudingen voor vele artikelen gelden. Tal van merkartikelen worden verkocht met absurde marges, omdat de fabrikanten er meer aan hechten de detaillisten groot belang te geven bij de verkoop van hun artikelen dan de prijs voor de consument te verlagen.

Wij belevan op het ogenblik een prijsstijging van onroerende goederen, die op den duur ongetwijfeld op pachten en huren zal doorwerken en die toch moeilijk aan de vakverenigingen kan worden geweten. Zo zou ik heel lang door kunnen gaan met voorbeelden van prijsopdrijving, waaraan geheel andere factoren ten grondslag liggen. Aan al dergelijke problemen gaat Prof. Wemelsfelder voorbij om voor alle prijsstijging de verantwoordelijkheid te leggen op de arbeiders en hun organisaties en daarnaast op de ondernemers, niet omdat in vele gevallen te hoge prijzen worden berekend, maar omdat zij als werkgevers zich niet voldoende tegen loonsverhogingen verzetten.

Reeds bijna twee eeuwen geleden schreef Adam Smith, dat dikwijls geklaagd wordt over hoge lonen, die tot hoge prijzen zouden leiden, en gezwegen wordt over hoge winsten, hoewel die daartoe veel meer bijdragen. De hoge winsten, die in het Nederlands bedrijfsleven gemaakt zijn en vaak nog gemaakt worden, zijn overigens mede toe te schrijven aan de in vergelijking met andere landen lage kostprijs, die uitvoer veelal zeer voordelig maakt. Men moet dan ook, wat betreft de ontwikkeling in Nederland nadat de directe oorlogsgevolgen min of meer waren uitgewerkt, wel voorzichtig zijn met het sterke woord „inflatie”. Zelfs wat betreft oorlogsgevolgen is het goed te bedenken, dat de Franse frank, ondanks de waardedaling ook van de gulden, van een waarde van 48 cent was gedaald tot beneden de cent, voordat de nieuwe, „zwarte”, frank werd ingevoerd, dat in Duitsland en Oostenrijk tweemaal de munt waardeloos is geworden en dat in de overgrote meerderheid van de landen in de wereld een geldontwaarding plaats heeft, waarbij vergeleken in Nederland bijna van stabiliteit mag worden gesproken.

Niettemin blijft de geleidelijke daling van de waarde van het geld, over een langere termijn gezien, ook voor Nederland, zoals ik vooropstelde, een ernstig probleem in verband met de gevolgen voor allen, die aangewezen zijn op een inkomen, dat niet met lonen — en winsten! — omhoog gaat. Het is bijv. bijzonder bezwaarlijk, dat een levensverzekering, voor zover het niet gaat om een risico, dat elk ogenblik kan intreden, maar om het verkrijgen van een kapitaalsuitkering of een lijfrente, bijv. na 40 jaar, veel van haar waarde verliest, omdat zij geen garantie meer geeft voor het levenspeil, waarop men zou willen kunnen rekenen.

Prof. Wemelsfelder constateert, dat een van de wegen, die tot prijsverlaging zouden kunnen leiden: herziening van de valutaverhoudingen, dus revaluatie, wordt afgesloten door de onwil van de bankwereld, inbegrepen de centrale bankinstelling. Voor de beperkte revaluatie, die reeds heeft plaats gehad, waren ongetwijfeld goede argumenten aan te voeren. Zij heeft echter enige bedrijfstakken, die het toch reeds moeilijk hadden, als scheepvaart, scheepsbouw, luchtvaart, onevenredig zwaar getroffen. De ongelijkheid in omstandigheden, o.a. ten gevolge van het meer of minder afhankelijk zijn van inkomsten in vreemde valuta, zou op zuiver zakelijke gronden verdere revaluatie zeer bezwaarlijk maken. Op het ogenblik valt er niet in ernst aan te denken.

Hetzelfde geldt naar mijn overtuiging voor de gedachte alle geldbedragen „waardevast” te maken. Wel zal men er naar moeten streven dat zoveel mogelijk te verwezenlijken voor pensioenen, waarvan de rechthebbenden vaak geheel afhankelijk zijn voor hun levensonderhoud of die daarvoor nog niet toereikend zijn. Het wordt voorgesteld voor de overheidspensioenen en geldt reeds voor de A.O.W. Veel zou worden bereikt als de laatste op den duur zou kunnen uitgroeien tot een voor levensonderhoud voldoende voorziening. Dat is alleen mogelijk indien aanvaard wordt, dat er bij andere pensioenregelingen, voor zover die ter aanvulling nog wenselijk worden geacht, in ruime mate rekening mee wordt gehouden.

De vakbeweging is zich van het belang van waarde-vaste pensioenen ten volle bewust. Haar leiding beseft ook zeer wel, dat de hogere kosten, die hiermee gemoeid zijn, hetzij zij worden geheven als premie of op andere wijze, beperkend inwerken op de mogelijkheden voor de arbeiders in hun actieve periode.

Wij hebben in Nederland een vakbeweging, die op bijzonder redelijke manier medewerkt om de economische en sociale ontwikkeling in haar geheel zo goed mogelijk te doen verlopen. Het is haar natuurlijke taak om zoveel mogelijk voor de arbeiders te bereiken, maar zij ziet dat niet eenzijdig als een kwestie van loon, maar beschouwt het ook in verband met de sociale voorzieningen voor de niet meer werkenden en met het gevaar voor werkloosheid. Sinds lang heeft zij bijzondere aandacht gewijd aan de grote groepen, waarvoor de dreiging van de prijsstijging het ernstigst is. Juist op dit terrein vervult zij bij voortduring een belangrijke taak in het overleg met de werkgevers en de regering.

Zijn haar bemoeiingen met de lonen zinloos geworden? Zou daarbij alles langs individuele weg kunnen worden behandeld? De overruime werkgelegenheid heeft er toe geleid, dat in tal van gevallen werkgevers, om personeel te krijgen of te behouden, meer loon betalen dan uit de collectieve contracten zou voortvloeien. Tegenover de voorstelling, dat het de collectiviteit, de machtsgroep is, die door onredelijk opdrijven van lonen andere groepen zou duperen, staat dus het feit, dat de economische verhoudingen in een aantal gevallen tot groter individuele verhogingen leidden dan in het overleg waren tot stand gekomen. Alleen daarnaar ziende, zou men kunnen zeggen, dat voor het ogenblik de vakbeweging niet meer nodig is, maar niet dat dan de kans op loon- en prijsstijging geringer zou zijn geworden.

In werkelijkheid komt bij de onderhandelingen over collectieve contracten natuurlijk meer kijken dan enkel een bepaald percentage loonsverhoging. Allerlei regelingen worden getroffen, ook omtrent onderlinge verhoudingen en secundaire arbeidsvoorwaarden, waarbij de ter zake kundige leiders van de vakbeweging een belangrijke taak hebben. Maar bovendien, op een zeer breed terrein gelden de resultaten van het overleg ten volle. Ik spreek van het overleg en niet alleen van collectieve contracten, want ook het overheidspersoneel is in geding. De overheid betaalt geen zwarte lonen en het is van groot belang, al wordt niet altijd overeenstemming bereikt, dat in het georganiseerd overleg alles wordt doorgesproken. Hetzelfde geldt bijv. voor de spoorwegen en de mijnen, maar ook voor vele grote particuliere bedrijven, waar juist om hun omvang een vaste regeling onmisbaar is.

Het feit dat dit alles zich voltrekt in overleg in toporganen, maakt het voor de vakbeweging ongetwijfeld moeilijker de arbeiders te doen begrijpen wat de betekenis van haar werk is dan toen er meer strijd werd gevoerd en de arbeiders rechtstreeks bij conflicten waren betrokken. Enerzijds wordt haar dan echter, bijv. door pater Hoefnagels, verweten, dat zij niet agressief genoeg is — hij zou waarschijnlijk meer bevredigd zijn als ook hier het leven door stakingen tot een avontuur werd, zoals dezer dagen over Frankrijk werd geschreven —, anderzijds door Prof. Wemelsfelder, dat zij te veeleisend is — overigens tegelijkertijd overbodig, omdat de arbeiders ook individueel wel aan hun trekken zouden komen.

Ik hecht er daartegenover aan als mijn op ervaring gegronde overtuiging uit te spreken, dat de werkzaamheid van de Nederlandse vakbeweging en het beleid dat zij voert, voor de arbeiders van grote betekenis zijn, maar dat zij tevens in onze algemene maatschappelijke verhoudingen een uitermate waardevol en onmisbaar element is.

Dood of slavernij als keuzeprobleem

Inleiding.

Er is in verschillende wetenschappen een duidelijke ontwikkeling aan de gang naar veralgemening van probleemstellingen en methoden. Op een aantal punten worden analogieën ontdekt die het mogelijk maken, bepaalde probleemcomplexen los te maken van de specifieke inhoud waarmee zij in een afzonderlijke wetenschap zijn gevuld, en op een hoger abstractieniveau aan te vatten. Dit werkt van twee kanten de efficiency in de hand: enerzijds komen de denkinstrumenten van de verschillende betrokken wetenschappen tegelijk beschikbaar en anderzijds zijn de resultaten over een groter gebied aanwendbaar. Voorbeelden van zulk een ontwikkeling zijn de activiteitsanalyse, de speltheorie, de onderhandelingstheorie en laatstelijk de conflictologie ¹⁾.

In verband hiermee is het tegenwoordig geen zeldzaamheid meer, dat men over de rand van zijn vakwetenschap kijkt en met de eigen methoden problemen op andere gebieden tracht op te lossen.

Wat in het volgende zal worden ondernomen is de toepassing van enkele economische denktechnieken op het probleem van bewapening en ontwapening. Door uit te gaan van een economisch denkraam is zulk een beschouwing wellicht aansprekend voor lezers van een economisch tijdschrift, althans niet minder aansprekend dan voor lezers met in de eerste plaats politieke belangstelling.

Voor dit doel hebben we nodig een tikkeltje consumptietheorie, speciaal op het gebied van keuzehandelingen in kans-situaties, en een snuffje onderhandelings-theorie. Het resultaat is een zekere ordening der gedachten, die het bepalen van een persoonlijk standpunt niet overbodig maakt, doch wel sterk vergemakkelijkt. Verder wordt langs deze weg duidelijk tot hoever de discussiemogelijkheid reikt, m.a.w. waarover te praten valt en waarover niet. Er zal dus niet worden gezocht naar een uiteindelijk standpunt. Dit blijft een persoonlijke kwestie. Alleen bij wijze van voorbeeld, dus als toepassing van de vermelde denkwijze, zal ik mijn eigen zienswijze meedelen.

Liever dood dan slaaf?

Het is vermoedelijk niet te veel gezegd, dat het meest klemmende probleem, waarmee de Westerse mensheid geconfronteerd wordt, de onderlinge afweging is van atoombewapening en communistische heerschappij. Voor- en tegenstanders van atoombewapening formuleren dit dilemma doorgaans als alternatief, waarbij dood en slavernij tot de keuzemogelijkheden behoren. De één is liever dood dan slaaf, de ander liever slaaf dan dood. Dit is een valse tegenstelling, omdat geen rekening wordt gehouden met het verschil in waarschijnlijkheid tussen beide alternatieven. Nemen we eerst het geval van eenzijdige ontwapening door het Westen. Gezien de duidelijke uitspraken van Russische zijde en het na-oorlogse Russische expansiestreven kunnen we vrijwel met zekerheid aannemen dat dit een communistische overheersing met zich brengt. De kans op slavernij is dus vrijwel 1 op 1.

Wanneer we, om deze mogelijkheid te vermijden, onze atoombewapening aanhouden en perfectioneren, betekent dit echter niet noodzakelijk een atoomoorlog. De bedoeling is juist, deze te voorkomen. Alleen de kans bestaat dat de wederzijdse bewapening tot een atoomoorlog voert. Hoe hoog moet deze kans worden aangeslagen? Vermoedelijk zeker minder dan 1 op 2. Dit betekent echter dat niet atoomoorlog en slavernij tegen elkaar moeten worden afgewogen, doch dat het gaat om enerzijds de kans op vrijheid en het risico van een atoomoorlog en anderzijds de zekerheid van slavernij.

Er zijn nu twee factoren die hierbij van belang zijn. In de eerste plaats moeten we de kansverdeling tussen atoomoorlog en behoud van de vrijheid taxeren. In de tweede plaats moeten we de aldus verkregen kansverdeling waardereren en vergelijken met het eveneens van een waarderingsoordeel voorziene alternatief slavernij. Het zal duidelijk zijn dat het taxeren berust op een visie op de feitelijke verhoudingen, waarover dus te praten valt. Het tweede is daarentegen een persoonlijke stellingname, waarover niet te praten valt.

Pacifisme.

Wij kunnen de bevolking met betrekking tot dit probleem in drie groepen indelen: communisten, pacifisten en zij die de atoombewapening aanvaarden. Deze laatste groep vormt veruit de meerderheid. Met pacifisten worden aangeduid de niet-communisten die de atoombewapening verwerpen. De positie van de eerstgenoemde groep is duidelijk: zij verkiezen in alle omstandigheden de communistische heerschappij, die zij geen slavernij noemen.

Tot de pacifistische opvatting kan men komen door een van de grote meerderheid der bevolking afwijkende taxering van de kans op oorlog, of door een van de grote meerderheid der bevolking afwijkende waardering van oorlog, vrijheid en/of communistische heerschappij (natuurlijk ook door een combinatie van beide). Over het waarderingsaspect valt zoals gezegd niet te praten, en wij zullen dat ook niet doen. Wel over het taxeringsaspect. Voor zover iemand pacifistisch is omdat hij in de huidige omstandigheden de kans op een atoomoorlog relatief groot acht, kunnen we, zeker na het afdeinen van de Russische regering in het Cubaanse avontuur, wel zeggen dat zulk een pacifist zich verkijkt op de feitelijke situatie. Hij kan echter aanvoeren dat niet alleen de huidige omstandigheden in het oog moeten worden gevat, doch ook de vermoedelijke toekomstige ontwikkeling. En die ziet er wegens de mogelijkheid tot spreiding van atoomwapens over een groter aantal landen veel gevaarlijker uit. Nemen we slechts het geval dat het in vergelijking met de Sowjet-Unie veel minder behoedzame China de beschikking zou krijgen over atoomwapens. Deze mogelijkheid is zeker niet ondenkbaar. Als we het tijdelement invoeren valt er echter nog meer te zeggen dan alleen dit. Wij komen hiermee op het onderhandelingsaspect van de wederzijdse atoombewapening.

Ontwapeningsbesprekingen.

De beste manier om uitbreiding van de atoomclub te voorkomen is afschaffing of althans strikte controle van

¹⁾ Zie over dit laatste onderwerp met name J. Pen: „Réflexions sur les théories du conflit”, Cahiers de l'Institut de Science Economique Appliquée, december 1962.

WALTHER**snel en solide****KOLLER & VAN OS**
 Amsterdam - Rotterdam - 's-Gravenhage -
 Breda - Utrecht - Arnhem - Leeuwarden

de kernbepaening zolang het aantal atoommogendheden nog klein is. Wat is de meest effectieve methode om dit te bereiken? Alle ervaringen inzake onderhandelingen, op welk gebied ook, wijzen tot dusver uit dat deze het meeste succes beloven wanneer er ongeveer een evenwicht van krachten is, waardoor gelijkwaardige concessies kunnen worden uitgewisseld. Eenzijdige ontwapening is daarom naar alle waarschijnlijkheid niet de weg naar algemene ontwapening. Een krachtige bewapeningspositie van het Westen biedt betere kansen. Voor een econoom, die vertrouwd is met het begrip omwegproductie, is dit niet zulk een vreemde constatering. De rechtstreekse weg is dikwijls minder effectief dan de omweg. Een andere vergelijking die zich opdringt is die met naastbeste oplossingen in de welvaarts-economie. Deze laatste leert namelijk dat bij het ontbreken van een optimale oplossing de naastbeste situatie in vele gevallen kan worden bereikt door de éne scheeftekkening te beantwoorden met de andere scheeftekkening.

Het gebruik van atoomwapens.

Moeten wij dus van tevoren bereid zijn, atoomwapens te gebruiken? Dat behoeft niet. Het gaat er alleen om dat de andere partij van onze bereidheid overtuigd is. Natuurlijk is het moeilijk, de tegenstander daarin te doen geloven wanneer wij ondubbelzinnig te kennen geven dat wij onze atoomwapens in alle omstandigheden thuis zullen laten. Toch is het geloof van de tegenstander en de Westerse bereidheid om de dreiging waar te maken niet hetzelfde. Wanneer de Sowjet-Unie ondanks onze atoombepaening tot een aanval op het Westen overgaat, heeft het dreigen met de atoombom blijkbaar gefaald. Er moet dan een beslissing over het gebruik ervan worden genomen in een situatie waar de kansen op atoomoorlog en op slavernij beide 1 op 1 zijn. Dit is een andere situatie dan waarin beslist werd over het al of niet aanmaken en aanhouden van atoomwapens. Het geschrift over de kernwapens van de Generale Synode der Ned. Herv. Kerk is vooral toegespitst op het onderscheid tussen deze beide beslissingen²⁾.

Daarmee is in ieder geval een verfijning aangebracht in de discussie.

Persoonlijke keuze.

Wanneer men het mij vraagt, ben ik geneigd, bij handhaving van de Westelijke kernmacht de kans op vrede en dus vrijheid belangrijk hoger aan te slaan dan de kans op een atoomoorlog. Om de gedachten te bepalen zou men kunnen stellen 3 op 4 resp. 1 op 4. Bij deze kansverdeling preferer ik de atoombepaening boven eenzijdige ontwapening, welke laatste naar mijn mening vereenzelvigd kan worden met communistische heerschappij. Dit kan weergegeven worden in een formule, waarbij het cijfer de relatieve kans weergeeft (dus de taxering) en de tekens >, < en = op de subjectieve waardering slaan. Deze formule wordt in dit geval:

$\frac{3}{4}$ vrijheid + $\frac{1}{4}$ atoomoorlog > communistische heerschappij.

Zouden de kansen op atoomoorlog en vrijheid gelijk staan, dan zou ik nog liever dit risico lopen dan de communistische heerschappij aanvaarden. Dus ook:

$\frac{1}{2}$ vrijheid + $\frac{1}{2}$ atoomoorlog > communistische heerschappij.

Pas bij een sterke overheersing van de oorlogskans (laten we zeggen 3 op 4) kom ik tot een indifferente positie. Deze indifferentie kan als volgt worden weergegeven:

$\frac{1}{4}$ vrijheid + $\frac{3}{4}$ atoomoorlog = communistische heerschappij.

Tenslotte kies ik, als het gaat om de zekerheid van atoomoorlog en de zekerheid van communistische heerschappij, voor het laatste en dus voor eenzijdige ontwapening door het Westen. Het wordt dan:

atoomoorlog < communistische heerschappij.

Het lijkt misschien cynisch, op deze wijze aangelegenheden voor te stellen die beslissen over het lot van de mensheid. Zo is het echter zeker niet bedoeld. In feite denkt iedereen in deze categorieën, maar dan veelal vaag en vertroebeld. Het gaat mij slechts om precisering van het alternatief waar het om gaat. Een verduidelijking van de probleemstelling kan alleen maar ten goede komen aan een zuiver oordeel.

Groningen.

F. HARTOG.

²⁾ „Het vraagstuk van de kernwapens”, 1962.

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

De algemene belastingherziening: enkele belastingpolitieke aspecten

In de afgelopen maanden zijn de Memories van Antwoord inzake de nieuwe belastingwetten achtereenvolgens verschenen. Naar aanleiding van deze stukken zullen enkele onderwerpen van belastingpolitieke betekenis aan de orde worden gesteld. De Memorie van Antwoord ¹⁾ op het Voorlopig Verslag van de Tweede Kamer inzake de wet op de inkomstenbelasting komt in de eerste plaats ter sprake.

Het antwoord van de bewindslieden op het voorlopig verslag inzake de inkomstenbelasting is enorm omvangrijk: meer dan tweehonderd kolommen bleken nodig om het standpunt van Minister en Staatssecretaris duidelijk te maken omtrent wat wèl en niet in onze inkomstenbelasting thuis hoort. Een heel wat minder omvangrijke Memorie van Antwoord zou mogelijk geweest zijn, wanneer de bewindslieden hun mening zouden hebben gestaafd met hun *beste* argumenten, en niet, zoals nu is gebeurd, met reeksen argumenten, waarvan een aantal weinig indruk maakt. Niettemin zal de belangstellende er goed aan doen zich niet door de omvang te laten afschrikken: de Memorie van Antwoord is door het tegenover elkaar stellen van de mening van vóór- en tegenstanders bij uitstek geschikt om kennis te nemen van het waarom der oude, nieuwe en afgewezen bepalingen in onze toekomstige inkomstenbelasting. Hierna zal een aantal van die bepalingen met bijbehorende argumentatie kritisch worden besproken.

Vermogenswinstbelasting afgewezen.

Een der meest fundamentele problemen is, welk inkomensbegrip voor de belastingheffing gehanteerd moet worden. Men kan een aantal theorieën ontwikkelen, op grond waarvan bepaalde financiële voordelen al dan niet tot het belastbaar inkomen diene te worden gerekend: bijv. de bronnentheorie — inkomensvoorwaarde is dat het voordeel uit een min of meer duurzame bron vloeit — of de vermogensvergelijkingstheorie — elke vermogenstoename is inkomen. Geen der theorieën geeft ons echter een sluitend, praktisch hanteerbaar en maatschappelijk aanvaard, inkomensbegrip. In de praktijk van de Nederlandse inkomstenbelastingheffing, waarbij de bronnentheorie uitgangspunt vormt, moet men bijv. wel eens te leen gaan bij de vermogensvergelijkingstheorie, om een sluitende wetgeving te scheppen (aanmerkelijk-belangregeling).

De bestrijding door de bewindslieden van de argumenten van de „vele andere leden”, die via een uitbreiding van het inkomensbegrip een vermogenswinstbelasting willen introduceren, is uitermate breedvoerig, maar slechts voor een deel bevredigend. Het meest relevante deel is dat, waar wordt ingegaan op de wenselijkheid om het inkomensbegrip te verruimen, althans om vermogensvoordelen, die onder het huidige regime geen inkomens karakter bezitten, als draagkrachtverhogend en in beginsel belastbaar te zien. Twee belangrijke vragen moeten dan worden beantwoord. Ziet men vermogenswinsten inderdaad als een draagkrachtverhogend

element? Neen, zeggen de bewindslieden: „Het verteren van vermogensvoordelen wordt algemeen aangemerkt als een intering, een aantasting van bezit. Deze voordelen zijn dan ook geen factor die de individuele levensstandaard bepaalt” (blz. 7, 2e kolom). Nu is het toch zó, dat de belastingheffer het gulden-is-guldenstelsel voor de draagkrachtbepaling van het inkomen en vermogen als principieel uitgangspunt handhaaft, ook op het terrein van de ondernemingswinst, waar voor het instandhouden van het reële kapitaal nog de meeste argumenten kunnen worden aangedragen. Voor de individuele vermogensbezitter wordt nu gesteld, dat nominale vermogenstoename de draagkracht niet mede bepaalt. Is hier dan de instandhouding van het reële vermogen wèl het uitgangspunt, waarop de belastingheffer zich dient te baseren? Een antwoord op de verwijzing van de „vele andere leden” dat in de ondernemingsfeer de vermogenswinsten wèl worden belast, wordt door de bewindslieden van Financiën eigenlijk niet gegeven; zonder meer wordt opnieuw de stelling geponeerd, dat deze zaak in de privé-sfeer nu eenmaal anders ligt (blz. 7, 1e kolom).

Wanneer wij ervan zouden uitgaan, dat de vermogenswinsten wèl een draagkrachtverhogend element vormen, dan blijft er de essentiële vraag of een rechtvaardige uitvoering mogelijk is, een vraag die zich toespitst op de mogelijkheid van volkomen verliescompensatie. Zal een belastingplichtige niet veelvuldig vermogensverliezen kunnen lijden, die niet met vermogenswinsten kunnen worden gecompenseerd, omdat die winsten in feite niet worden gemaakt, of althans niet worden gerealiseerd?

De „vele andere leden” zagen deze moeilijkheden met de verliescompensatie niet als een beletsel voor een vermogenswinstbelasting omdat zij uitgaan van een structurele waardetoeename van vermogensbestanddelen, terwijl in de Memorie van Antwoord wordt gesteld dat de vermogensvoordelen een incidenteel karakter hebben. Ook wanneer de „vele andere leden” gelijk hebben (en dat zal i.h.b. voor onroerende goederen wel het geval zijn!), kan zich het individuele geval van het niet-compenseerbare vermogensverlies voordoen, maar dan als uitzondering, waarvoor ook in het buitenland oplossingen zijn gevonden.

Het is niet waarschijnlijk dat regering en parlement reeds tot de conclusie zullen komen dat een vermogenswinstbelasting „in het rechtsbewustzijn van het Nederlandse volk is geworteld”. Wanneer men ziet hoezeer onze belastingwetgeving op ondergeschikte punten is verfijnd om aan al de ons eigen scrupules tegemoet te komen, dan blijft het ontbreken van een vermogenswinstbelasting toch een discutabele zaak. Als men echter zou gaan streven naar een efficiëntere belastingheffing, die minder kostbaar en ingewikkeld, doch ook minder rechtvaardig zal zijn, dan is de invoering van een vermogenswinstbelasting veeleer een kwestie van opportuniteit: wanneer een dergelijke belasting een potentieel belangrijke opbrengst zou leveren, dan zou zij een welkome aanvulling op het belastingstelsel kunnen vormen.

¹⁾ Witte Kamerstukken, zitting 1962-63, no. 5380, no. 19.

Haar opbrengst moet voldoende groot zijn of kunnen worden om een als onrechtvaardig gevoelde belastingdruk elders ten dele op te heffen, opdat niet *ter wille van de rechtvaardigheid alleen* belastingen worden geheven, en ten gevolge van de noodzakelijke opbrengst hoge tarieven van bijv. de inkomstenbelasting moeten blijven bestaan ²⁾.

Aanmerkelijk-belangregime gehandhaafd.

De voorstanders van een vermogenswinstbelasting hebben de aanmerkelijk-belangregeling, die in het Besluit op de Inkomstenbelasting reeds bestaat en, enigszins gewijzigd, in het ontwerp is overgenomen, als voorbeeld van een belasting van vermogenswinsten in de privé-sfeer ten tonele gevoerd. Zij zien hierin een eerste stap in de goede richting, in tegenstelling tot een deel van de vaste Commissie voor Financiën, die het belastingen van vervreemdingswinsten behaald op aanmerkelijk-belangaandelen verwerpelijk acht.

De verdedigers van het wetsontwerp hebben het zich niet eenvoudig gemaakt door een band tussen de vervreemdingswinsten in de aanmerkelijk-belangregeling en de vermogenswinsten in het algemeen, principieel af te wijzen: „Een verwantschap tussen het aanmerkelijk-belangregime en een vermogenswinstbelasting — anders dan naar de vorm — vermogen de ondergetekenden niet te onderkennen. . . . Deze (aanmerkelijk belang) regeling ligt derhalve geheel binnen de inkomenssfeer” (blz. 7, 1e kolom). De bewindslieden betogen niet, „dat de aanmerkelijk-belangheffing haar grond vindt in een vermogensaccres hetwelk de aandeelhouder bij vervreemding van zijn aandelen zou realiseren. Integendeel, het betoog van de nota staat geheel los van het vraagstuk van een vermogenswinstbelasting” (blz. 56, 1e kolom).

Naar mijn mening is de aanmerkelijk-belangheffing een duidelijk voorbeeld van een belasting van bepaalde vermogenswinsten en in die zin ligt deze regeling dan ook niet geheel binnen de inkomenssfeer. De *ratio* van de aanmerkelijk-belangbepaling is te voorkomen dat iets, dat naar de huidige opvattingen „inkomen is” (i.h.a. dividend op aandelen) wordt getransformeerd in iets, dat naar de huidige opvattingen geen „inkomen” is (koerswinst op aandelen in privé-vermogen), en zonder bedoelde bepalingen niet belastbaar zou zijn. Daarom is het ook heel goed mogelijk belastingheffing van deze koerswinsten te verdedigen, zonder vermogenswinsten in het algemeen te willen belasten ³⁾. Waarom daarbij de verwantschap tussen de zeer beperkte en een meer algemene vermogenswinstbelasting moet worden miskend, is niet duidelijk.

Het zou te ver voeren de over ruim 16 kolom uitgemeten toelichting op het bestaansrecht van een aanmerkelijk-belangregeling en de concrete uitwerking daarvan, op de voet te volgen. De handhaving van de aanmerkelijk-belangregeling wordt verdedigd niet op grond van haar principieële aantrekkelijkheid, doch omdat het ontbreken van zodanige wetsbepalingen niet aanvaardbaar zou zijn. De slotsom waartoe de bewindslieden komen, kan geheel worden onderschreven: het ach-

²⁾ Gans pleit op principieële gronden voor een vermogenswinstbelasting *in de plaats van onze huidige vermogensbelasting* (De Naamlooze Vennootschap, augustus 1962, blz. 73); ik hoop daar later op terug te komen.

³⁾ In de M. v. A. wordt ook een scherp onderscheid gemaakt tussen een *algemene* en een *specifieke* vermogenswinstbelasting.

térwege laten van de aanmerkelijk-belangbelasting zou de groep aandeelhouders in besloten naamloze vennootschappen in een niet verantwoorde, bevoorrechte, positie plaatsen.

Volkomen consequent bevat het ontwerp inkomstenbelasting thans bepalingen, waardoor twee grote, tot dusver bestaande gaten in de aanmerkelijk-belangregeling zijn gestopt. Het schenken en nalaten van aanmerkelijk-belangpakketten zullen in de toekomst ook aanleiding geven tot belastingheffing (terecht zonder terugwerkende kracht!, art. 63 b) ⁴⁾. De handhaving en vervolmaking van de aanmerkelijk-belangheffing is overigens aanleiding geweest tot een aantal verzachtingen, waarvan de reeds in 1960 voorgestelde tariefverlaging tot 20 pCt. (thans 20-40 pCt.) wel de belangrijkste is ⁵⁾. Als argument voor deze tariefverlaging wordt voornamelijk aangevoerd, dat „een bijzondere aanmerkelijk-belangheffing als afwijking van het algemene fiscale systeem slechts gerechtvaardigd is voor zover zij de prikkel tot het louter om financiële redenen inhouden van winsten wegneemt (derhalve) kan met een heffing van 20 pCt. worden volstaan” (blz. 59, 1e, 2e kolom).

Is het inderdaad zó, dat het niet passen van de aanmerkelijk-belangregeling in het systeem van de inkomstenbelasting een goede reden is voor een lager tarief? Logischer lijkt het de *ratio* van deze regeling — het niet in één bevoorrechte positie plaatsen van een willekeurige groep belastingplichtigen — ook te laten doorwerken op het tarief. In beginsel zou het normale progressieve tarief van toepassing zijn, aangezien aandeelhouders voor ontvangen dividenden in het algemeen met dit tarief worden belast. De omstandigheid dat bij vervreemding van aanmerkelijk-belangaandelen *over een aantal jaren* niet uitgekeerd dividend wordt gerealiseerd, is een motief om het tarief van de gestolde progressie (art. 48) toe te passen; voor zover het gereserveerde winsten betreft die worden belast is bij gewone aandeelhouders ook het tarief van art. 49 van toepassing. Uit de motivering van de bewindslieden krijgt men de indruk, dat de aanmerkelijk-belangbepalingen dienen om het louter financiële (fiscale?) motieven niet uitkeren van de winst tegen te gaan. Het is dan nog niet duidelijk waarom de prikkel tot een dergelijke uitkeringspolitiek verdwijnt, zolang er nog een wezenlijk belastingvoordeel mee kan worden gehaald.

In het bovenstaande werden slechts enkele essentiële kanten van een vermogenswinstbelasting en de aanmerkelijk-belangheffing besproken. Verschillende op zichzelf belangrijke bepalingen zijn niet aan de orde gekomen, of slechts zijdelings genoemd. Deze beperking is noodzakelijk, om een globale indruk van de belastingpolitieke aspecten van de belastingherziening in enkele korte artikelen te kunnen geven.

's-Gravenhage.

E. L. BERG.

⁴⁾ De inkomstenbelasting behoeft niet altijd direct te worden betaald; de fiscus is dan bereid de inkomstenbelastingclaim door te schuiven naar de verkrijger van de aandelen (art. 34, lid 5, 6 en 9).

⁵⁾ Daarnaast is van betekenis dat volgens het voorstel van de nota van 1960 de aanmerkelijk-belangverliezen in het vervolg voor 20 pCt. (in verband met het tarief van 20 pCt.) onder de algemene verliescompensatieregeling worden gebracht; art. 49 b. Ook is het in de toekomst mogelijk de latente inkomstenbelastingclaim op aanmerkelijk-belangpakketten als schuld in mindering van het belastbare vermogen te brengen (Ontwerp wet op de vermogensbelasting 1960, art. 4, lid 3, c).

Europa-bladwijzer

No. 19

Algemeen.

Het grootste deel van de in deze bladwijzer besproken literatuur is geschreven in een tijdperk, waarin de mist op het Kanaal langzaam aan het optrekken was en de horizon van een verenigd en democratisch West-Europa zichtbaar werd. Een krachtige depressie vanuit Parijs heeft van 28 januari af ons continent echter wederom in dichte nevels gehuld en het ziet ernaar uit, dat ook de politieke weerbureaus de kapper uit Overijssel gelijk zullen moeten gaan geven. Maar wij kunnen ons hier nog niet aan de bespreking van het zo noodzakelijke onderzoek van de Europese nevels en de Atlantische wolkenvelden wijden en zullen daarom voor de laatste maal nog enige op de heldere horizon van de toetreding van Engeland tot de E.E.G. gerichte beschouwingen vermelden.

In de eerste plaats moet dan worden gewezen op de ontvullende en zo bijzonder boeiende resultaten van de enquête, die het tijdschrift „Encounter” onder de Engelse „writers, scholars and intellectuals generally” heeft gehouden en onder de titel „Going into Europe” heeft gepubliceerd (december 1962, blz. 56-65; januari 1963, blz. 53-64 en februari 1963, blz. 64-74, maart 1963, blz. 68-78).

In het tweede nummer van het „Journal of Common Market Studies” schreef *Christopher Johnson* over „De Gaulle's Europe”, waarmee hij de voorstellen van De Gaulle voor een Politieke Unie bedoelt. Hij bespreekt het ontwerpverdrag, zoals dat op 2 december 1961 door de „Times” is gepubliceerd, artikelsgewijs aan de hand van enige niet al te scherp gedefinieerde criteria, waarmee hij de inhoud op federatieve en confederatieve kentrekken wil onderzoeken. Zoals dat wel meer gaat, komt er uit wat hij er door de keuze van de criteria in heeft gestopt: meer federatieve elementen dan men op het eerste gezicht aannam. De van Engeland te verwachten democratiserende invloed leidt Johnson dan tot „a brief plea in favour of something like the De Gaulle draft treaty, which can be made acceptable to both Britain and the federalists by a compromise which leaves the future almost as open on paper as it is in fact”. Great Expectations. . . .

Een bijzonder nuttige publikatie over hetzelfde onderwerp is de P.E.P.-brochure: „The Negotiations on Political Union” (1 oktober 1962, no. 465), die deel uitmaakt van de studie „Britain and the Common Market”, waarmee P.E.P. in 1958 begon. In deze brochure wordt eveneens een analyse gegeven van de ontwerp teksten, die als basis van de onderhandelingen tussen de Zes hebben gediend. Tegenover de door Frankrijk vastgestelde procedures worden de bestaande werkwijzen van de Gemeenschappen gesteld en de verschillen geanalyseerd. Ook de reacties van de vijf overige E.E.G.-landen komen uitvoerig ter sprake. Deze overzichtelijke en goed gedocumenteerde studie — in een aanhangsel is de tekst van het ontwerpverdrag opgenomen — kan warm worden aanbevolen.

Wat geschiedenis — altijd interessant en vooral in crisisperiodes — geven de artikelen van *Carl H. Pegg*: „Der Gedanken der europäischen Einigung während des Ersten

Weltkrieges und zu Beginn der zwanziger Jahre” en „Vorstellungen und Pläne der Befürworter eines europäischen Staatenbundes in den Jahren 1925-30” (resp. Europa Archiv, 1962, no. 21, blz. 748-758 en no. 22, blz. 783-791).

Vermelden we nog twee voor het Engelse publiek geschreven „voorlichtings”boekjes: „Britain and the New Europe” van *Michael Shanks* and *John Lambert* en „The Community of Europe” van *Richard Mayne*.

Belangwekkender is de gezamenlijke studie van P.E.P. en het Institut de Science Economique Appliquée in Parijs, getiteld „Aspects of European Integration (resp. „Problèmes de l'adhésion du Royaume Uni au Marché Commun”), an attempt to clarify some of the major problems involved in British membership of the E.E.C.”. De door Engelsen geschreven studies zijn van Frans commentaar voorzien en omgekeerd. De behandelde problemen zijn: the meaning of economic integration (*P. Uri* met commentaar van *Miriam Camps*), problems of agricultural policy (*E. M. H. Lloyd*), the E.E.C. and the associated overseas territories (*R. Servoise* en *L. Boucier de Carbon* met een uitstekend commentaar van *Caroline Brierly*), the harmonisation of competition (*P. Pujade*) en financial implications of the common market (*A. C. L. Day*).

Eveneens op de hypothese van de toetreding van Engeland gebaseerd is een chauvinistische beschouwing van de Zwitser *H. Bachmann*: „The E.E.C. and the three neutrals Austria, Sweden and Switzerland” (E.L.E.C., publ. no. 37, oktober 1962). Met de neutraliteit opgevat als invariabele constante als uitgangspunt werkt Bachmann een gunstige onderhandelingspositie voor de neutralen uit, waaruit blijkt, dat zij volgens hem slechts mee willen doen zonder veel verantwoordelijkheid of lasten te dragen. In dezelfde geest ook „Der E.W.G. Vertrag und die Schweiz” (Aussenwirtschaft, juni-september 1962, blz. 143-332). De interne politieke en staatkundige moeilijkheden voor Zwitserland worden op bijzonder indringende en informatieve wijze besproken door *Herbert Luethy* (schrijver van het voortreffelijke en nu zeker met veel profijt te raadplegen „France against herself”, Engelse vertaling, New York 1957, „La France à l'heure de son clocher” en in de oorspronkelijke, Duitse, versie: „Frankreichs Uhren gehen anders”) in „The Swiss future” (Encounter, december 1962, blz. 23-34).

Het mislukken van de onderhandelingen met Engeland maakt een herwaardering van de Afrikaanse associatie noodzakelijk, al zal deze wel niet leiden tot verwerping van de nieuwe associatie-overeenkomst door de nationale parlementen van de Zes, die haar volgens de Raad van Ministers zullen moeten ratificeren, omdat zij in nieuwe financiële verplichtingen voor de lid-staten voorziet. Vooruitlopend op de nog te verwachten kritiek schrijft *L. Metzmaekers* over „Engelssprekend Afrika en de E.E.G.” („Afrika”, december 1962, blz. 418-419). Hij is van mening, dat de ontworpen associatieregeling slechts past voor de landen met een Frans verleden: De weerstanden in Engels-

sprekend Afrika zijn sterk (vgl. de rede van de Nigeriaanse premier Sir Abubakar Tafawa Balewa, afgedrukt in „Afrika”, december 1962, blz. 420-423). De Afrikaanse politiek van de E.E.G. zal volgens Metzemaekers gericht moeten zijn op financiële en technische hulp, zonder enige vorm van handelspreferenties en institutionele bindingen. De bijzonder interessante studie van de Tanganyikaan *Al. A. Mazrui*: „African attitudes to the European Economic Communities” (International Affairs, januari 1963, blz. 24-36) vormt een treffende illustratie van de argumenten van Metzemaekers, vooral waar hij de nadruk legt op het discriminerende, formalistische en „neokoloniale” karakter van de associatie: „If European intentions are to help Nigeria why is it at all relevant that Britain should be a member of the E.E.C. before the E.E.C. would grant tariff concession to Nigeria's hard wood?”. Waar Mazrui een diepgaande analyse van de achtergronden en de motieven van de Afrikaanse weerstanden geeft, moet zijn artikel door een ieder, die in deze problematiek geïnteresseerd is, worden gelezen. Eén van de niet-economische gronden mag worden vermeld: „the frustrating significance of the E.E.C. in relation to what was to be the intrinsic value of African unity as a moral achievement”. Bijzonder belangwekkend is ook zijn vergelijking van de problemen van Europa, dat in de Verenigde Staten de (supranationale) macht vond om het tot eenheid te brengen, maar nu in meer of mindere mate tegen die macht rebelleert, met die van Afrika bij het bepalen van zijn houding tegenover Europa. In dit verband is ook relevant het streven van de Afrikaanse, en dat van de nieuwe staten in andere werelddelen om zelf tot handelspolitieke samenwerking te komen. Over het nut van de vorm van een douane-unie voor die samenwerking schrijft *R. S. Bhambri* in „Economic Internazionale” („Customs Unions and Underdeveloped Countries” 1962, no. 2, blz. 235-258), en trekt het in twijfel. Zolang er nog geen ingrijpende economische structuurveranderingen in die landen hebben plaatsgevonden, blijven deze douane-unies hoofdzakelijk politieke bouwsels zonder veel economische consequenties.

Kapitaalverkeer.

In het „Quarterly Review” van de Banco Nazionale del Lavoro van maart 1962 (blz. 78-102) schrijft *Claudio Segré* over „Capital movements in the European Economic Community”. Voor een optimale allocatie van de productie is niet alleen vrij verkeer van eindprodukten nodig, maar ook dat van de produktiefactoren, waaronder kapitaal. Dit laatste is alleen al daarom nodig, omdat de aanpassingsproblemen waarvoor een integrerend Europa gesteld is, grote investeringen vragen. Ook bij produktie-uitbreiding via nieuwe dochterondernemingen in de landen der Gemeenschap moeten de moedermaatschappijen in staat zijn deze te financieren, dus door kapitaal te exporteren. De verdragsvoorzieningen voor de vrijheid van kapitaal zijn echter vaag. Zo zijn bijv. overheidsleningen op de kapitaalmarkt van de partnerstaten nog onderworpen aan goedkeuring door de betreffende staat. Er is niets bepaald omtrent het tempo waarin dergelijke restricties afgeschaft moeten worden. De Commissie kan na consultatie van het Monetaire Comité voorstellen hiertoe doen. De Commissie houdt in ieder geval wel de ontwikkeling van het verloop van de kapitaalstromen nauwlettend in het oog. De aarzeling over de aan het kapitaalverkeer te geven vrijheid vindt haar oorsprong in de wens van de lid-staten om hun beslissings-

(I. M.)

vrijheid in de economische politiek te handhaven. De kapitaalmarktpolitiek is daarvoor een belangrijk instrument. Bovendien kunnen gemakkelijk monetaire verstoringen ontstaan door speculatieve kapitaalbewegingen. Voorts kunnen er ongewenste kapitaalstromen ontstaan uit gebieden waar kapitaal juist dringend nodig is (bijv. die uit Zuid-Italië naar Noord-Italië). Verstoringen kunnen ook ontstaan door verschillen in belastingdruk (belastingoases), en als gevolg van verschillen in economisch groeitempo. Sinds de inwerkingtreding van het Verdrag is er pas één richtlijn (dd. 11 mei 1960) ter uitvoering van art. 67 verschenen met betrekking tot het kapitaalverkeer. Maar in sommige staten is toch reeds aanzienlijke vooruitgang geboekt bij de liberalisatie van de investeringen. Segré acht het gewenst, dat de certificaten van de zgn. open-end investment trusts vrij verhandelbaar worden omdat dit een effectief middel is voor kapitaalmarktpenetratie. Voorts is hij voorstander van een verdere afschaffing van de belemmeringen op de emissie van nieuwe aandelen. De deviezencontrole is veelal wel opgeheven, al zijn er nog fiscale moeilijkheden (vgl. Zwitserlands positie). Een goede coördinatie van de economische politiek zal steeds noodzakelijker worden.

Een soortgelijke beschouwing over het kapitaalverkeer is te vinden in „Problèmes de l'Europe”, 16/17, blz. 22-33 van de hand van *Livio Magnani*. Hij behandelt echter in de eerste plaats de feitelijke toestand in Italië. Bovendien verwijt hij de Commissie, dat tot heden nog geen poging gedaan is om de desbetreffende statistieken van de lidstaten op elkaar af te stemmen, zodat nog teveel in het vage gepraat moet worden. Tot heden is z.i. dan ook maar een bescheiden vooruitgang geboekt bij de liberalisatie van het kapitaalverkeer.

In het „Tijdschrift voor Economie” (1962, no. 3, blz. 295-324) geeft *F. Trappeniers* een interessant overzicht over „De Amerikaanse directe investeringen in Europa en in de wereld”. Op grond van de cijfers relativeert hij de opvatting, dat de E.E.G. zozeer als een magneet op de Amerikaanse investeerders gewerkt zou hebben, dat andere Europese landen er schade (of voordeel volgens Gaullistische maatstaven) van zouden hebben ondervonden.

Energie en vervoer.

In „V.E.V.-Berichten” (15 oktober 1962, blz. 2411-2429) geeft *Dr. A. de Waele* onder de titel: „Euromarkt en Vervoer” een aantal algemene beschouwingen over de vervoerssector. Hij verwerpt oplossingen als door de Europese Commissie in haar Memorandum voor het Vervoer voorgesteld. Dus geen margetarifiëring en niet de daarin gegeven uitwerking van het begrip „openbare dienst” (art. 77), omdat zij oplossingen op zuiver economische gronden te zeer zullen bemoeilijken. Evenals Van Heeck (zie Europa-bladwijzer no. 17) erkent hij geen specifiek economische moeilijkheden in deze sector. Veel van de huidige problemen worden veroorzaakt door het willen handhaven van een volgens hem onjuiste interpretatie van het begrip „openbare dienst”. In een studie van de Shell: „Pipelines in relation to E.E.C. transport and energy policies” (september 1962, 8 blz. + bijlagen) wordt het denkbeeld van de Commissie om een autorisatie-procedure in het leven te roepen verworpen. Men vreest, dat hierdoor weliswaar de mogelijkheid geboden wordt om de overige energiebronnen te beschermen, met name de steenkool, maar dat dit ten koste van een goedkopere energievoorziening zou gaan.

Over de problemen van de energievoorziening schrijft ook *René Gendarme* in de „Revue Economique” (1962, no. 4, blz. 505-520): „Réflexions sur la politique énergétique européenne”. Hij stelt, dat men in Europa, ondanks alle rapporten van „wijze mannen”, nog te kampen heeft met een chaotische sector. „On ne sait plus très bien si c'est la loi du marché qui prévaut ou la loi de la jungle”. Hij beperkt zich verder tot de studie van het belangrijkste conflict: steenkool versus olie. Hij releveert, dat de twee door de O.E.E.C. ingestelde commissies binnen 4 jaar tot tegengestelde conclusies kwamen. De Commissie Hartley pleitte vóór de uitbreiding van de steenkoolproductie, terwijl de Commissie Robinson olie-import voorstaat. De energiepolitiek wordt verder bemoeilijkt doordat in het E.G.K.S.-verdrag geen gemeenschappelijke externe politiek is voorzien. De steenkoolmaatschappijen verkeren z.i. in een dubbel-moeilijke positie, omdat ze economisch zwakker zijn en onder sterker toezicht van de verschillende nationale overheden staan. Derde landen beschouwen volgens schrijver Europa als een dumpparadijs, zodat het interne evenwicht binnen Europa nog verder verstoord wordt. De gevolgen van dit alles zijn destructieve concurrentie, vergroting van de afhankelijkheid van derde landen en daardoor grote kwetsbaarheid. De E.E.G. loopt een drietal risico's: in de nabije toekomst een verhoging van de olieprijs als gevolg van stijgende royalties, voortduren van het tekort in de energiesector en daarmee opnieuw een vergroting van het risico van afhankelijkheid van derden. Zijn conclusies zijn tweevoudig: de energiesector moet als één geheel worden gezien; oplossing van de energieproblemen is niet mogelijk via l'Europe des Patries.

Beleg modern - beleg in

INTER
UNIE

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

E.E.G.-diversen.

Terwijl enerzijds algemene tariefverlagingen voor de E.E.G. erop duiden, dat de liberalisatie voortschrijdt, wordt anderzijds in toenemende mate gebruik gemaakt van de achterdeur van de tariefcontingenten. In de jaarlijkse E.E.G.-kroniek van het „Tijdschrift voor Economie” (1962, no. 3, blz. 329-382) van *J. Van Ginderachter* en *J. P. Abrahams* wordt hierop de aandacht gevestigd. In 1962 werden 191 aanvragen voor tariefcontingenten voor industriële producten ingediend (1961: 159), waarvan er onder druk van de Europese Commissie 53 (31) later werden ingetrokken, 49 (40) werden opgelost in communautaire zin en 70 (71) werden toegekend. In 1962 kwamen hier nog bij 137 aanvragen voor tariefcontingenten voor landbouwproducten, waarvan er inmiddels 29 zijn ingetrokken, 5 zijn opgelost in overleg en 55 zijn toegekend. Hoewel de tariefcontingenten het gemeenschappelijk beleid, vooral met betrekking tot het buitentarief doorkruisen, is de Ministerraad niet ingegaan op een desbetreffend Frans verzoek om te komen tot een „standstill” voor 1963. Nederland verdedigde hierbij de stelling, dat tariefcontingenten ook na de overgangperiode kunnen worden toegekend.

Hier vermelden wij nog het naslagwerk „Atlantic Tariffs and Trade 1962” (426 blz.) van P.E.P., een vervolg op „Tariffs and Trade in Western Europe” (1959). Het nieuwe werk geeft de invoertarieven en importwaarden van fabrieken van de O.E.C.D.-landen. Een nuttig overzicht, evenals een andere publikatie van P.E.P.: „Regional development in the E.E.C.” (1962, 95 blz.), dat in kort bestek een overzicht geeft van de beginselen van het E.E.G.-beleid en een nader onderzoek aan het regionale beleid in Italië en Frankrijk wijdt. In de discussie over planning à la Française heeft nu ook *Etienne Hirsch* een bijdrage geleverd („French planning and its European application” in „Journal of Common Market Studies”, 1963, no. 2, blz. 117-128). Voor de E.E.G. is ook hij voorstander van een pragmatisch beleid op Franse leest geschoeid. Dat de daarmee bereikte pasvorm voor Frankrijk goed heeft gewerkt, maakt hij in een helder overzicht van de gebruikte methoden duidelijk. In „Problèmes de l'Europe”, no. 16-17 (blz. 216-232) is een bibliografie van boeken en tijdschriftartikelen over planning in Europa opgenomen.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Dr. Th. M. Scholten: De liquiditeit van de onderneming.
 Bedrijfseconomische Monographiën XXXVI, H. E.
 Stenfert Kroese N.V., Leiden 1962, 259 blz., f. 22,50.

Dit boek is de handelseditie van het proefschrift waarop Dr. Scholten onlangs — met lof — promoveerde. Het werk vormt een fraaie demonstratie van de doelmatigheid van de verdeling der economie in algemene en bedrijfseconomie, indien daarmee een onderscheid in abstractieniveau wordt aangeduid. Op basis van de theoretische grondslagen die in de algemene leer worden gelegd, is het oogmerk van de bedrijfseconomie dan een nadere concretisering en uitwerking, gericht op de specifieke situatie in en met betrekking tot de bedrijfshuishouding. In deze zin opgevat vooronderstelt het schrijven van een bedrijfseconomisch werk naast voldoende begrip van de algemene theorie vooral een grondige kennis van de feitelijke gang van zaken in de onderneming.

Aan deze voorwaarden voldoet Dr. Scholten blijkens zijn geschrift ruimschoots. Hij begint zijn uiteenzetting door aan te knopen bij de bekende Keynesiaanse motieven voor het aanhouden van kas. Het is belangwekkend kennis te nemen van de wijze waarop Dr. Scholten laat zien welke betekenis de analyse van Keynes heeft in het kader van een studie over de onderneming.

Onder de liquiditeit in de onderneming verstaat Dr. Scholten de „mogelijkheid om op tijd aan de financiële verplichtingen te voldoen, onder de veronderstelling van continuïteit”. Continuïteit betekent hier: „zolang er niet wordt geliquideerd”. Daar in analytisch opzicht het continuïteitsbegrip nog steeds erg vaag is, verdient het wellicht de voorkeur, de voorwaarde dat liquidatie achterwege blijft rechtstreeks in de definitie op te nemen. De discussie over de betekenis die aan het al of niet verbreken van de continuïteit moet worden gehecht, kan dan achterwege blijven. Op zijn definitie van liquiditeit laat Dr. Scholten een instructieve bespreking van de literatuur volgen, waarbij vooral de vergelijkende analyse met de opvatting van J. L. Meij de aandacht verdient. Hierna bespreekt Scholten kort de geldbeweging in de onderneming, waarbij ook aandacht aan expansie en inflatie wordt besteed. Het was misschien beter geweest hier niet van inflatie maar van continue prijsstijging te spreken, omdat een monetair analyse verder — overigens terecht — achterwege blijft.

De beschouwingen van min of meer theoretische aard worden gevolgd door enkele hoofdstukken waarin vele technisch-economische kwesties aan de orde worden gesteld. Dit lijkt ons gezien het bedrijfseconomisch karakter van het boek volkomen verantwoord, ook al zou de wat meer theoretisch ingestelde economist wat sneller naar conclusies willen springen. De taak van de bedrijfseconoom is echter juist het geraamte van de algemene theorie aan te vullen met gegevens omtrent feitelijke verhoudingen. Zo wordt uitvoerig aandacht geschonken aan de liquiditeitsbalans, de termijnbalans en de ratio's. De schrijver komt tot de voorzichtig geformuleerde conclusie

dat de liquiditeitsbalans onder bepaalde omstandigheden een instrument kan zijn tot vaststelling van de liquiditeit op korte termijn. Men denkt wel eens dat men dergelijke conclusies ook wel zonder grondige analyse kan opstellen. Dit berust echter op een misverstand; de zin van het wetenschappelijk onderzoek is mede gelegen in het opbouwen van intuïtieve resultaten door een nauwgezette analyse. Het hoofdstuk over de termijnbalans bevat enkele behartenswaardige opmerkingen over de begrippen totale en partiële financiering, geïntroduceerd door J. L. Meij. Scholten betoogt dat men bij de financiering altijd zal moeten uitgaan van de totale vermogensbehoefte. De bedoeling van de ratio's is, aan de hand van een enkel cijfer een indruk te krijgen van de liquiditeit van de onderneming. Een groot aantal van dergelijke verhoudingscijfers passeren de revue. In zijn conclusie over het werken met ratio's, maakt Scholten nog een onderscheid in een intern en een extern gebruik. In beide gevallen acht de schrijver de feitelijke betekenis van de ratio's in Nederland nog beperkt.

In het zevende hoofdstuk komt dan de liquiditeitsbegroting aan de orde, die — naar ook Scholten meent — het beste instrument is om de liquiditeit vast te stellen. De opstelling van een dergelijk overzicht van de geraamde ontvangsten en uitgaven wordt urgenter naarmate de onderneming gecompliceerder is en de invloed van het diversiteitsverschijnsel onduidelijk wordt, stelt de schrijver. Aan de omstandigheden die hierbij een min of meer beslissende rol spelen wordt uitvoerig aandacht geschonken. De waarneming en de verklaring in de ontwikkeling van de liquiditeit vormen het onderwerp van het volgende hoofdstuk, waarin een aantal technieken worden besproken, die beogen de liquiditeit van de onderneming te volgen. Met „verklaren” wordt hier dan ook niet zo zeer bedoeld het blootleggen van causale samenhangen, doch veeleer het toerekenen van mutaties in de liquiditeit aan vaste incidentele gebeurtenissen. Om deze reden dient de extrapolatie van geconstateerde ontwikkelingen o.i. met reserves te worden omkleed. Niettemin is het juist voor de in de praktijk werkende bedrijfseconoom van groot belang kennis te nemen van de technieken die er zijn om de liquiditeit te volgen, omdat in de jaarverslagen van de ondernemingen in toenemende mate van een van deze hulpmiddelen gebruik wordt gemaakt. Het boek wordt besloten met een hoofdstuk waarin nog enkele belangrijke vraagstukken worden aangestipt, zoals de samenhang van liquiditeit en rentabiliteit en het verband tussen liquiditeit en kredietvorm.

Samenvattend kan worden opgemerkt dat Dr. Scholten erin geslaagd is een werk te schrijven dat enerzijds voor de praktijk belangrijke informatie verschaft voor het benaderen van het liquiditeitsvraagstuk en anderzijds in voldoende mate steunt op de algemene economische theorie om aan zijn analyse ook in een wat breder verband betekenis toe te kennen. De tot nu toe bestaande leemte in de Nederlandse literatuur is met de verschijning van dit boek verdwenen.

Naarden,

A. HEERTJE.

G. H. van Heusden: *Een eeuw adverteerkunde*. De sociaal-economische en psychologische ontwikkeling van het adverteren in Nederlandse kranten. Van Gorcum & Comp. N.V., Assen, 298 blz., f. 18,50.

De reclame moge de consument in onze samenleving als een opzichtige en uitdagende verschijning tegemoettreden, voor schrijvers van wetenschappelijke of vakstudies pleegt ze zich preuts en bijkans ongenaakbaar te verhullen. Daarbij gaat het er immers om, een blik te werpen achter het masker van vlotheid en gladde schijn. Doch omtrent de bedrijfs-economische en psychologische effecten van reclame, laat staan omtrent haar sociaal-economische effecten, is nog weinig exact bekend. We verkeren hier nog eerder in de sfeer van beweringen dan van bewijzen, en terwijl de consument wellicht niet anders verlangt, zouden vakmensen, studerende en betalende van reclame zeker wel anders wensen. Voor zover voor individuele bedrijven wel nauwkeurige studies verricht zijn omtrent feitelijke reclame-effecten worden deze om concurrentie- en prestige-redenen vanzelfsprekend geheimgehouden, op wellicht een enkele succesgeschiedenis na. Men mag de schrijvers van vakliteratuur over reclame dan ook nauwelijks verwijten dat ze er zelden in slagen, door de fraai geïllustreerde buitenkant van het fenomeen door te dringen naar de diepere lagen van begrip en verklaring.

De schrijver van „Een eeuw adverteerkunde” is niet ontkomen aan een lichtvoetige en keuvelende kroniekschrijverij die beslist minder geeft dan de wat pretentieuze ondertitel op het titelblad belooft. Zijn kroniek, dit moeten we vooropstellen, laat zich uitstekend genieten! In een reeks schetsen, waarvan vele ook afzonderlijk de moeite van het lezen waard zijn, wordt de lezer langs een prentengalerij van kostelijke oude en nieuwe advertentievoorbeelden gevoerd. Verscheidene artikelen en branches worden ons in hun advertentie-ontwikkeling geschetst: volksgeneesmiddelen, naaimachines, levensverzekeringen, merkartikelen in het algemeen, en aardolieprodukten. Daartussen door strooit de auteur in verrassende afwisseling hoofdstukken over bijzondere advertentievormen: het „kleintje”, de *personeelsannonce*, de ingezonden mededeling. Er is hierdoor een kaleidoscopisch, vlot, en boeiend werkje ontstaan dat door leek en vakman beiden met genoegen zal worden gelezen.

Voor laatstgenoemde zal het de behoefte aan een wat serieuzer en dieper ingaan op verscheidene problemen niet wegnemen! Ondanks de bedoelingen van de auteur, die zich blijkens zijn slotwoord voornamelijk tot reclamevakmensen dacht te richten, is zijn boek teveel een plezierig en vrijblijvend plaatjeskijken gebleven. De consumentenpsychologie komt er te bekaaid af: een volwassen huisvader wordt ons voorgesteld (blz. 255) als een rationeel en utilitaristisch koper van bromfietsen. De rol van het merk-artikel wordt uitgespeeld geacht als er „op reële gronden” geen onderscheid tussen merken meer kan worden gemaakt. Aan alle beschouwingen over de „artikelpersoonlijkheid” en het „merkbeeld” waaromtrent toch onderzoekresultaten gepubliceerd werden, wijdt de schrijver zelfs geen woord van bestrijding.

In een vakstudie zouden beweringen ook enigermate gestaaft dienen te worden met feitelijke gegevens (voor de cijferschuwe lezers eventueel in grafieken of pictogrammen!): iedere vrouw en ieder meisje in Amsterdam zou aan het productieproces deelnemen, zulks in tegenstelling tot hun Haarlemse zusters (blz. 225). In crisistijden zou

het adverteren in zijn algemeenheid zijn grote waarde hebben bewezen (blz. 232). De lyrische overdrijving die massa-reclame siert doch de vakstudie misstaat vinden we als een reclamepionier uit 1880 gepresenteerd wordt die van de reclame een . . . wetenschap zou hebben gemaakt (blz. 126), terwijl de schrijver achttien bladzijden verder moet constateren dat het reclame-onderwijs . . . nog in de kinderschoenen staat. Reclamekunde als „wetenschap” lijkt ons trouwens nog in haar alchimistische stadium, waaruit dat van de chemie wellicht eens zal volgen. Dat dit aan de capaciteiten en verdiensten van de alchimisten niets af- of toedoet spreekt wel vanzelf.

Wie echter over deze bezwaren heen wil stappen — de aangename presentatievorm van het boek maakt dit gemakkelijk genoeg — en de economische, psychologische en reclamefilosofische getuigenissen van de auteur met een baaltje zout wil nemen, kan zich met „Een eeuw adverteerkunde” recht gelukkig voelen. Ook al is dit werk, verschenen in de reeks „Bouwstenen voor de kennis der maatschappij”, eerder een fraai gevelsteentje dan een massieve hoeksteen, als zodanig vervult het zijn functie voortreffelijk. Als proeve van een uitwendige geschiedenis van de adverteerkunde is het dus lezing en herlezing meer dan waard.

De Bilt.

Drs. J. L. WAGE.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De overgang van de februari/maart naar de maart/april kasreserveperiode heeft een geheel nieuwe situatie op de geldmarkt ingeluid. Ruimte is het kenmerk dat sedert 22 maart de markt beheerst. Deze ruimte bleef, ondanks de ultimo-uitzetting van de bankbiljettencirculatie die f. 317 mln. heeft bedragen, bestaan. De tegoeden der banken bij De Nederlandsche Bank bleven ondanks een belangrijke adering boven de stand van de verplichte reserve, zodat in de eerste weken van de kasreserveperiode een belangrijk overschot is ontstaan. Dat toch slechts een beperkte belangstelling bestaat voor afname van schatkistpapier bij de Agent houdt waarschijnlijk verband met de op ervaring gebaseerde verwachting dat in verband met de paasdagen het in het verkeer gestroomde bankpapier slechts zeer traag zal terugvloeien en verder met de noodzaak gelden in reserve te houden om op 19 april a.s. het bij de Centrale Bank gestalde papier ten bedrage van f. 254 mln. terug te kopen. Dat onder deze omstandigheden een zeer ruim aanbod van callgelden bestaat is begrijpelijk en tevens dat de commissie die de callgeldrente vaststelt aan de druk heeft moeten toegeven en op 4 april de notering tot 1 pCt. heeft verlaagd.

Kapitaalmarkt.

Alle berichten van spaarbanken wijzen op een bijzonder gunstig spaarklimaat in het eerste kwartaal. Merkwaardig is, dat de hogere uitgaven die de langdurige koudegolf in alle gezinnen heeft doen ontstaan, de besparingen niet heeft aangetast.

Niet tevreden met de, wat men zou kunnen noemen, natuurlijke spaardrift van de Nederlandse bevolking beijveren velen zich methoden te vinden om het sparen nog aantrekkelijker te maken. Niet alleen de overheid, in het kader van haar politiek tot bezitsvorming, doet hier aan mee, ook van particuliere zijde worden initiatieven

genomen om de spaarzin te prikkelen. Interunie bericht in haar jaarverslag dat haar spaarregeling de belangstelling bleef trekken en Robeco vermeldt, dat ruim 4.000 particulieren van haar spaarregeling gebruik maken. De levensverzekeringmaatschappij „Utrecht” gaat het met een variant op het spaarkassysteem proberen, waarbij men door belegging van $\frac{1}{3}$ van de spaargelden in onroerend goed en $\frac{1}{3}$ in aandelen in zekere mate aan het bezwaar van het koopkrachtverlies van het bespaarde bedrag hoopt te ontkomen. Overigens is het opmerkelijk dat de waarde-daling van de gulden de spaarzin toch weinig of in het geheel niet schijnt te hebben aangetast.

De ontwikkeling van de koersen van aandelen is in het afgelopen kwartaal voor aandeelhouders niet onbevredigend geweest. Slechts bankaandelen bewogen zich tegen de algemene tendentie in, doch in de afgelopen week is ook daar een wijziging in gekomen. De ontwikkeling van de beurs in New York heeft weer een duidelijke steun verleend aan de gang van zaken in Amsterdam. De overschrijding van Dow Jones van het 700-peil, een stijging ten opzichte van ultimo 1962 met 50 punten, is in dit verband tekenend.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	28 dec. 1962	H. & L. 1963	29 mrt. 1963	5 april 1963
Algemeen	345	367 — 346	362	367
Intern. concerns	464	503 — 463	495	503
Industrie	319	342 — 321	333	334
Scheepvaart	134	153 — 135	141	142
Banken	257	261 — 232	235	244
Handel enz.	150	155 — 149	151	152

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.			
Kon. Petroleum	f. 157	f. 169,50	f. 172,80
Philips G.B.	f. 139	f. 153,—	f. 155,20
Unilever	f. 138,40	f. 153,40	f. 156,90
A.K.U.	401½	439½	445½
Hoogovens, n.r.c.	558	525	526
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	723	745	757
Zwanenberg-Organon	909¾	868	868
Van Gelder Zn	244	258	264
Amsterdamsche Bank	390,	365	375½
Robeco	f. 208	f. 212	f. 215
New York.			
Dow Jones Industrials	652	682	702
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,24	4,21	4,21
Aand.: internationaal a)	3,20	3,30	.
lokale a)	3,86	3,74	.
Disconto driemaands schatkist- papier	2	1½-1¾	1¾

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

RECENTE PUBLIKATIES

Drift en koers - Een halve eeuw sociale verandering in Nederland. Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het vijftienvigtiëjarig jubileum van de Nederlandse Sociologische Vereniging. Onder redactie van Prof. Dr. A. N. J. den Hollander, Prof. Dr. E. W. Hofstee, Prof. Dr. J. A. A. van Doorn en Prof. Dr. E. V. W. Vercruyssen. Van Gorcum en Comp. N.V., Assen 1961, 331 blz., f. 21,50.

Inhoud: Prof. Dr. A. N. J. den Hollander: Woord vooraf - Dr. A. J. Ponsoen: Theoretische vraagstukken bij de studie van sociale verandering - Prof. Dr. E. W. Hofstee: De groei van de Nederlandse bevolking - Prof. Dr. J. Pen en Prof. Dr. P. J. Bouman: Een eeuw van toenemende welvaart - Dr. H. Verwey-Jonker: De emancipatiebewegingen

- Mr. J. Bierens de Haan: Cultuur en rationalisering - Prof. Dr. F. van Heek: Sociale ongelijkwaardigheid en verticale mobiliteit in de 20e eeuw: wijzigingen en continuïteit - Dr. H. M. In 't Veld-Langeveld: De sociale cultuurspreiding - Prof. Dr. S. Groenman: De integratie der delen - Prof. Dr. J. P. Kruijt en Dr. Walter Goddijn ofm: Verzuiling en ontzuiling als sociologisch proces - Prof. Mr. J. Valkhoff: Vermaatschappelijking van recht en staat - E. Abma, Soc. Drs.: Verenigingen in verleden, heden en toekomst en P. Thoenes, Soc. Drs.: De nieuwe elite.

Tibor Scitovsky: *Economic Theory and Western European Integration*. Tweede druk, Unwin University Books, London 1962, 151 blz., 12 s 6d.

Dit boek mag reeds tot de belangrijkste literatuur over de problematiek van de Europese economische integratie worden gerekend. In het voorwoord geeft de auteur toe dat hij in de eerste druk de expansie van de handel tussen de lid-staten en de daaruit voortvloeiende voordelen onderschatte. Hij meent evenwel dat de ervaring zijn stelling van het primair belang van toenemende mededinging ondersteunde. Voorts acht ook hij de causale relatie tussen E.E.G. en de huidige hausse problematisch. Na de „honeymoon” van de hausse zal de E.E.G. moeten beschikken over een, nog ontbrekend, apparaat t.b.v. betalingsbalansmoeilijkheden. In zijn boek onderzoekt hij o.m. de daarmede samenhangende vraagstukken, w.o. die van een gemeenschappelijke werkgelegenheids- en stabilisatiepolitiek.

Dudley Dillard: *Het economisch stelsel van Keynes. De theorie van een monetaire economie*. C. de Boer Jr./Paul Brand, Hilversum 1962, 272 blz., f. 7,50.

Dit boek is de Nederlandse vertaling van de bekende en veel gebruikte inleiding tot het economisch denken van Keynes in zijn „The General Theory of Employment, Interest and Money”.

Prof. Dr. W. Banning: *Karl Marx*. Vierde herziene druk, Aula-Boeken, Uitgeverij het Spectrum N.V., Utrecht/Antwerpen 1962, 201 blz., f. 1,75.

De auteur gaat uit van de antropologie, de mensbeschouwing, die volgens hem fundamenteel is, ook voor de sociologische, economische en politieke inzichten. Voorts wordt o.m. aandacht geschonken aan de ontwikkeling en vormverandering van het marxisme in Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk, Nederland en de Sowjet-Unie. Interessant is ook de behandeling van de hernieuwde studie van Marx in Duitsland, Frankrijk (Lefèbvre, Fougeyrollas, Sartre, Merleau Ponty, Simone de Beauvoir) en Amerika.

James Burnham: *The Managerial Revolution*. A Pelican Book. Penguin Books Ltd., Hammondsworth 1962, 256 blz., 4 sh.

Een pocketuitgave van het befaamde, in 1940 verschenen, werk. Uit het voorwoord van Michael Young (auteur van „The Rise of the Meritocracy): „However valid the small or the big criticisms, they still do not dismiss Burnham's main thesis. . . . Every industrial society is governed by a series of managerial bureaucracies, and it is surely right to speak of them as conforming to a common type”.

**Abonneert U op
DE ECONOMIST**

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

ROTTERDAMSCH BELEGGINGS-CONSORTIUM N.V.

Coolsingel 6 - Rotterdam

heeft plaats voor een

secretaris

die als naaste medewerker van de directie een zeer gevarieerde taak krijgt te vervullen.

De gedachten gaan uit naar een jurist van ca 30 jaar, die deze sterk groeiende financiële instelling verder wil helpen uitbouwen.

Voor het onderhouden van contacten met buitenlandse relaties is een goede kennis van de moderne talen vereist.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 57 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag Nwe Binnenweg 474, R'dam.

***Maak gebruik van
de rubriek***

VACATURES

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

★ Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan wel rechtstreeks bij de uitgever N.V. Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij H. A. M. Roelants Afd 8 te Schiedam.

*Wat betekent
open
bewaring van
schatkistpapier
bij de Kas-Associatie*

Deskundige behandeling. Bewaring in brand- en inbraakvrije kluisen. Verzilvering van de coupons. Incassering op vervaldatum.

KAS-ASSOCIATIE

spuistraat 172 amsterdam

Bij de afdelingen van de Directie van de Volksgezondheid van het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid moet tengevolge van een herverdeling van taken, op korte termijn worden voorzien ter standplaats 's-Gravenhage in een aantal

HOGERE BESTUURSFUNCTIES

Het betreft functies van

HOOFD

en

PLAATSVERVANGEND HOOFD

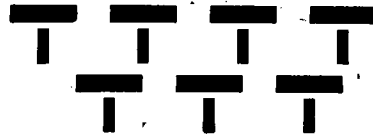
van enkele afdelingen waaraan een belangrijk deel van de beleidsvoorbereiding en -uitvoering m.b.t. bepaalde onderwerpen op het gebied van de gezondheidszorg, -bescherming, -beroepen en -organisatie is opgedragen.

Gedacht wordt aan academici met bij voorkeur studierichting rechten, economie of sociologie. Bestuurlijke en/of legislatieve ervaring is van belang.

Rang en salaris: afhankelijk van de aard en plaats van de functie, alsmede van leeftijd en ervaring:

referendaris f. 1.013,— - f. 1.328,— per maand
 administrateur f. 1.248,— - f. 1.528,— per maand
 exclusief huurcompensatie.

Schriftelijke sollicitaties onder no. 3-3201/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

BESPAAR UW BOEKHOUDER ROUTINEWERK

laat dat verrichten door de

EXACTA CONTINENTAL

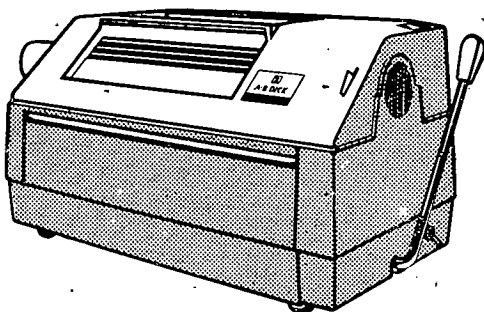
de nuttige boekhoudmachine,
die altijd meer **bespaart**
dan **kost**.

Vraagt inlichtingen of vrijblijvende demonstratie bij:

N.V. MABO

HOOGSTRAAT 111 - ROTTERDAM-1
TELEFOON (010) 12 93 22

op het moderne kantoor ook een moderne machine

Snel een copie op de Focoop M120. Copie voor die en copie voor die? Dat betekent fotocopie. En fotocopieën maakt u op de Focoop M120. Al wat geschreven, gedrukt en geschetst staat: feilloos op de Focoop M120. Lichtecht, alle kleuren rechtsgeldig en houdbaar. Vraagt uitvoerige inlichtingen.

A-B-DICK HOLLAND N.V.

OUDENOORD 111/117 - UTRECHT TEL. 030-22441, POSTBUS 184

UNITED STATES TAXATION OF FOREIGN INVESTMENT - THE NEW APPROACH

ALAN R. RADO

De aanleiding tot deze publikatie is de belangstelling die allerwegen blijkt te bestaan voor de recente wijzigingen in de Amerikaanse belasting van buitenlandse inkomsten, waardoor in het buitenland geaccumuleerde winsten in de Verenigde Staten kunnen worden belast. Ook voor de Nederlandse lezer die geen belangen heeft in de Verenigde Staten is dit geschrift van belang, omdat het de Amerikaanse aanpak laat zien van een probleem dat ook in West-Europa actueel is, nl. hoe een land met relatief hoge belastingen een dam kan opwerpen tegen winst-accumulatie in een land met een lage belastingdruk. Deze praktische studie van 160 bladzijden en geschreven door een vooraanstaand Amerikaans belastingdeskundige, is voor fl. 20,— verkrijgbaar bij het

INTERNATIONAAL BELASTING DOCUMENTATIE BUREAU, Amsterdam, Herengracht 196.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten
met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

Grote fabriek van levensmiddelen
(midden Nederland) zoekt

MARKETING MANAGER

Van hem worden verwacht begrip
voor en ervaring met marketingwerk
in de breedste zin van het woord.

In het uitzicht kan worden gesteld:
een levendige en belangwekkende
werkkring, ontplooiingsmogelijkheid
en een vinger in de pap.

Het salaris is in overeenstemming
met de belangrijkheid van de functie.

*Sollicitaties te richten onder no. E.-S.B.
• 15-1, Postbus 42, Schiedam.*

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel
elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:
ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (0 10) 6 93 00

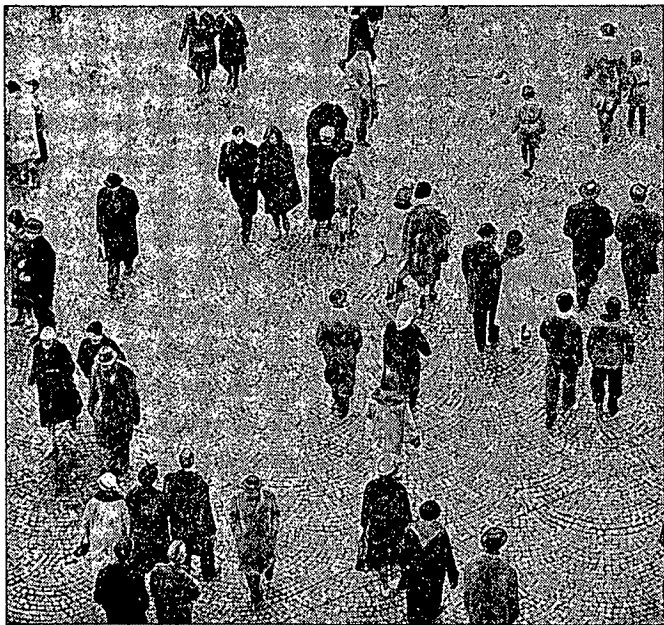

EERSTE NEDERLANDSCHE

PENSIOENREGELINGEN

**RISICO-HERVERZEKERING
VAN PENSIOENFONDSEN**

BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN
JOHAN DE WITTLAAN 50 'S-GRAVENHAGE
POSTADRES: POSTBUS 5 TEL. (070) 514351

Waarheen? Wanneer? Waarom?

De weg te weten, het tijdstip te kennen, de manier te bepalen, dat is waar het op aankomt, ook in het financiële verkeer. In een mozaïek van ogenschijnlijk ontelbare mogelijkheden, de juiste weg, de juiste tijd, de juiste manier te kiezen, is het werk van specialisten. Honderd jaren ervaring steunen De Twentsche Bank hierbij en vormen een gedegen grondslag voor de moderne weg die gevolgd wordt en die snel en zeker tot het gestelde doel zal leiden.

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

E.-S.B. 10-4-1963

**HET ECONOMISCH INSTITUUT VOOR HET
MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF**

roept sollicitanten op voor de functies van:

a. hoofd

voor de afd. sociaal-economisch onderzoek

b. wetenschappelijk medewerker

voor deze afdeling

c. wetenschappelijk medewerker

voor de afdeling Wegvervoer.

Voor de onder A en B genoemde functies worden kandidaten gezocht in het bezit van het doctoraal examen economie, sociografie of sociologie en met ervaring op het gebied van het sociaal-economisch onderzoek.

Voor eerst genoemde functie worden bovendien vereist een ruime ervaring in het rapporteren over sociaal-economische vraagstukken en het bezit van leidinggevende kwaliteiten. Kennis van de problematiek op het terrein van detailhandel en ambacht strekt voor beide functies tot aanbeveling.

Voor de onder C genoemde functie wordt vereist doctoraal examen economie met bedrijfseconomische en algemeen-economische vorming.

De functionaris zal na een redelijke termijn van inwerking in staat moeten zijn economisch onderzoekswerk te verrichten op het terrein van het personen- en goederenvervoer over de weg.

Enige ervaring op dit gebied strekt tot aanbeveling.

Het salaris zal nader worden vastgesteld in overeenstemming met opleiding en ervaring. Opname in pensioenregeling is terstond mogelijk.

Uitvoerige schriftelijke sollicitaties met vermelding van leeftijd, opleiding en ervaring alsmede opgave van vacature waarnaar wordt gesolliciteerd te richten aan de Secretaris der Directie, Neuhuyskade 94, Den Haag.

*Blijf bij
lees E.-S.B.!*

De Landbouwmaatschappij IJsselmeerpolders en de Christelijke Boeren- en Tuindersbond IJsselmeerpolders zijn voornemens om in de zomer van 1963 te Dronten (O.-Flevoland) een

Gewestelijk Landbouwboekhoudbureau

te vestigen en roepen sollicitanten op voor de functie van

DIRECTEUR

Eisen: min. vereiste diploma belastingrecht (Ned. Federatie) of daarvoor studierend;
candidaten dienen brede belangstelling te hebben voor bedrijfseconomische en sociale vraagstukken.
Leeftijd tot 45 jaar.

Sollicitatiebrieven worden vóór 1 mei a.s. ingewacht bij de secretaris van de CBTB-IJsselmeerpolders, Kampwal 24, Emmeloord.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENTTE

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEUWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

***Pelikan* 1022 G «interplastic»**
geeft duidelijk leesbare smetvrije
doorslagen, is uitermate
duurzaam en bijzonder
«schoon» te hanteren.
interplastic → het carbonpapier met
de rode rugzijde is beslist
onmisbaar in het moderne kantoor.

Günther Wagner Hannover Pelikan-Werke

Alleenvertegenwoordigers voor Nederland

H. van Gemert & Co. N.V. Amsterdam